

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних відносин

(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Ісламістський екстремізм у країнах Сахелю»

(тема кваліфікаційної роботи українською мовою)

«Islamist extremism in the Sahel countries»

(тема кваліфікаційної роботи англійською мовою)

Виконав(ла): здобувач(ка) денної форми навчання
спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

(код, назва спеціальності)

Освітня програма Міжнародні відносини, суспільні комунікації
та регіональні студії

(назва)

Мельніченко Аліна Віталіївна

(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

Керівник к. політ. н., доц. Захарченко А.М.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали) (підпис)

Рецензент к. політ. н., доц. Вакарчук К.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Завідувач(ка) кафедри

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № ____ від ____ . ____ . 20 ____ р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Одеса 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Теоретичні засади дослідження.....	7
Розділ 2. Ісламістський екстремізм в Сахелі: фундаментальні причини.....	25
Розділ 3. Генезис і розвиток ісламістського екстремізму в Малі.....	34
3.1. Маргіналізація північних регіонів Малі як каталізатор ісламістського екстремізму.....	34
3.2. Еволюція проблеми ісламістського екстремізму в Малі після туарезького повстання 2012 року.....	42
3.3. Державні перевороти 2020-2021 років: переорієнтація зовнішньополітичного курсу Малі та його вплив на розвиток конфлікту.....	54
Розділ 4. Буркіна-Фасо: причини та специфіка ісламістської загрози.....	60
4.1. Витоки ісламістського радикалізму в Буркіна-Фасо.....	60
4.2. Еволюція ісламістської загрози та антитерористичні заходи в Буркіна-Фасо.....	66
4.3. Державні перевороти 2022 року: трансформація антитерористичної стратегії Буркіна-Фасо та її вплив на динаміку конфлікту.....	73
Висновки.....	80
Список посилань.....	83
Додаток. Мапа розширення діяльності осередків «Аль-Каїди» та «Ісламської Держави» в Західній Африці у 2023 році.....	96

ВСТУП

Тема дослідження: «Ісламістський екстремізм у країнах Сахелю».

Обґрунтування актуальності теми дослідження: У сучасному глобалізованому світі проблема ісламістського екстремізму набула особливої гостроти і вже протягом десятиліть являє собою одну з головних загроз для міжнародної безпеки та стабільності. Сьогодні центром зосередження радикального ісламістського руху виступає субрегіон Західної Африки – Сахель, що являє собою своєрідну зону нестабільності, в якому переплетення численних екологічних, політичних та соціально-економічних викликів створює сприятливе середовище для поширення радикальних ідей і спалаху насильства. Дослідження середовища є вкрай важливим для розуміння природи і динаміки розвитку зазначеної проблеми в країнах регіону. Практична актуальність дослідження обумовлена тим, що сьогодні в регіоні зосереджені осередки таких міжнародних екстремістських організацій, як «Аль-Каїда» та «Ісламська Держава», діяльність яких підриває регіональну та міжнародну безпеку, сприяє посиленню гуманітарних криз та провокує поширення екстремістської ідеології у світі. Наукова актуальність пояснюється недостатнім рівнем висвітлення проблеми як в українській, так і в західній історіографії.

Тип дослідження: Дослідження є емпіричним. Таким чином, у рамках роботи головний акцент буде зосереджений на визначенні причин виникнення ісламістського екстремізму в країнах Сахелю та оцінці його наслідків для регіону. Залежною змінною в дослідженні виступає ісламістський екстремізм, а незалежною змінною – структурні фактори, як-от політична нестабільність, високий рівень корупції, сепаратистські тенденції серед окремих громад країн Сахелю тощо.

Дослідницьке питання: Головне питання, на якому ґрунтується чинне дослідження: «Які чинники сприяють виникненню проблеми ісламістського екстремізму в Малі та Буркіна-Фасо?»

Вибір зазначених вище держав у якості кейсів для дослідження ісламістського радикалізму в Сахелі обґрунтовано їх репрезентативністю, що дозволяє визначити загальні тенденції, актуальні для всіх країн обраного регіону.

Мета та завдання роботи: Метою даної дипломної роботи є дослідження проблеми ісламістського екстремізму в країнах Сахелю на прикладі Малі та Буркіна-Фасо.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

1. визначити основні фактори, що сприяють виникненню проблеми радикального ісламізму в країнах Сахелю;
2. проаналізувати особливості розвитку екстремістського руху в Сахелі на прикладі Малі та Буркіна-Фасо;
3. дослідити діяльність та ідеологічну складову найбільш впливових в субрегіоні джихадистських угруповань;
4. виявити вплив зміни політичного керівництва в Малі та Буркіна-Фасо на антитерористичну стратегію цих країн та динаміку конфлікту.

Об'єкт та предмет дослідження: Об'єктом дослідження виступає субрегіон Сахель. Предметом визначено ісламістський екстремізм в країнах Сахелю.

Гіпотези: У рамках дослідження сформульовано 2 гіпотези:

Гіпотеза №1: Дестабілізація політичної ситуації, спровокована рядом військових переворотів в Малі та Буркіна-Фасо у період з 2021 по 2022 роки, відіграла значну роль у посиленні екстремістських рухів в регіоні.

Гіпотеза №2: Дестабілізація політичної ситуації, спровокована рядом військових переворотів в Малі та Буркіна-Фасо у період з 2021 по 2022 роки, не відіграла значної ролі у посиленні екстремістських рухів в регіоні.

Хронологічні рамки: Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2012 по 2024 рік. Нижня хронологічна рамка зумовлена активізацією в Сахелі джихадистських рухів в результаті туарезького повстання на півночі Малі у 2012 році. Верхня хронологічна рамка визначається сучасним станом

проблеми ісламістського екстремізму в обраних для дослідження країнах Сахелю.

Методи дослідження: Для написання магістерської роботи використано метод кейс-стаді, який дозволяє виявити рушійні сили та пояснити сутність проблеми ісламістського екстремізму в країнах Сахелю на прикладі двох, найбільш репрезентативних у цьому контексті кейсів – Малі та Буркіна-Фасо. У роботі використані як якісні, так і кількісні методи збору даних. Серед якісних методів збору даних були залучені:

1) метод архівних та документальних досліджень для збору інформації з первинних джерел (офіційних заяв та резолюцій);

2) метод збору з глобальних медіа та вторинних джерел, використаний для аналізу існуючих думок експертів з галузі, викладених в наукових статтях, монографіях тощо;

3) метод інтернет дослідження для збору даних з платформ соціальних мереж та офіційних сайтів міжнародних і регіональних організацій.

У якості кількісного методу слугує залучення до дослідження статистичних даних, опублікованих авторитетними соціологічними агентствами та використаними в даній роботі для підтримки основних тверджень і висновків.

Для аналізу даних використаний дискурс-аналіз.

Тріангуляцію методів досягнуто завдяки залученню в рамках дослідження змішаних стратегій збору даних – якісних та кількісних.

Наукова новизна дослідження: Наукова новизна магістерської роботи обумовлена проведенням в ній першого в українській історіографії комплексного дослідження проблеми ісламістського екстремізму в субрегіоні Сахель. У рамках наукового проекту було поглиблено вивчення змін антитерористичних стратегій в Малі та Буркіна-Фасо після військових переворотів 2021 та 2022 років, а також визначено їх вплив на динаміку розвитку зазначеної проблеми.

Апробація результатів дослідження: Апробація результатів дослідження була здійснена під час участі в конференції 3rd MEDITEReg Graduate Conference for Master's Students and Early Stage Researchers у травні 2024 року, за підсумками якої було опубліковано тези на тему «The Fragility of Sahel States as a Cause of the Migration Crisis in the European Union» в 38 випуску наукового журналу «Міжнародні та політичні дослідження» (Melnichenko, 2024). Проблема ісламістського екстремізму в Африці на південь від Сахари була також розглянута у рамках статті на дотичну до чинного дослідження тему – «Проблема ісламістського екстремізму в Тропічній Африці. Кейс угруповання «Боко Харам» в Нігерії», яку було опубліковано у 2023 році в науковому журналі «Регіональні студії» Ужгородського національного університету (Захарченко, Мельніченко, 2023).

Структура та обсяг роботи: Магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку посилань та додатку. Кількість розділів є оптимальною для висвітлення основних аспектів проблеми і розкриття теми дослідження. Перший розділ роботи присвячений обґрунтуванню теоретичних та методологічних засад дослідження. У другому розділі розглядаються основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку країн Центрального Сахеля, що сприяють виникненню та укоріненню проблеми ісламістського екстремізму в субрегіоні. У третьому розділі аналізуються рушійні сили радикалізації та висвітлюються особливості розвитку екстремістського руху в Малі. У четвертому розділі простежуються витоки проблеми радикального ісламізму в Буркіна-Фасо, розглядається діяльність локальних джихадистських угруповань і їх вплив на безпекову ситуацію в країні та регіоні. У висновку підбито підсумки дослідження. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок без урахування списку посилань та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Концепція неспроможних держав («failed states»):

Дослідження феномену неспроможних держав набуло особливої актуальності після закінчення «холодної війни», і, як наслідок, краху біполярної системи, що загострила кризові явища в країнах, що розвиваються. Колапс, що розпочався в 90-х роках XX століття в ряді новостворених держав Африки та Азії корениться в процесі деколонізації. У рамках цього процесу пріоритетним завданням було визначено забезпечення права народів на самовизначення та незалежність від впливу з боку зовнішніх акторів. Це призвело до нехтування міжнародним співтовариством питань довгострокового виживання та функціональної спроможності молодих держав, як незалежних суб'єктів міжнародного права (Helman, Ratner, 2010).

Протягом «холодної війни» фінансова та військова допомога від колишніх метрополій і наддержав штучно підтримувала життєздатність цих країн. Системна корупція в них не перешкоджала співпраці, оскільки наддержави прагнули розширити власну сферу впливу за будь-яких умов, легітимізуючи цим корумповані та одіозні уряди по всьому світу. Розпад біполярної системи виявив фактичну неспроможність ряду новостворених держав самотійно забезпечити контроль, безпеку та порядок, що призвело до їх внутрішньої дестабілізації (Helman, Ratner, 2010). Сьогодні неспроможні держави являють собою сприятливий ґрунт для поширення екстремістських ідей та функціонування терористичних угруповань, тим самим створюючи загрозу для міжнародної безпеки та стабільності. Події 11 вересня 2001 року перенесли цю проблему на глобальний рівень і актуалізували дослідження феномену неспроможних держав серед науковців з усього світу. У рамках чинної роботи буде розглянуто ідеї видатного вченого-африканіста Роберта І. Ротберга, науковий інтерес якого фокусується на дослідженні неспроможності держав та внутрішніх конфліктів в країнах, що розвиваються. Він також є автором Індексу африканського державного управління (Index of African

Governance), який має на меті відстеження ефективності врядування в країнах Африки.

1.1. Роберт І. Ротберг – «The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair» (2004):

Активний розвиток концепції неспроможних держав припав на початок XXI століття, коли внутрішньо нестабільні країни почали вбачатися міжнародним співтовариством як основна загроза для глобальної безпеки і стабільності. Значний внесок у дослідження цього феномену зробив відомий американський політолог Роберт І. Ротберг, який у своїй роботі «The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair» (2004) виявив фундаментальні причини занепаду держав, що розвиваються, їх основні ознаки та тенденції розвитку. Він зазначає, що у сучасну епоху, коли національні держави являють собою основу світового порядку, дезінтеграція або розпад окремих суб'єктів може призвести до дестабілізації або розпаду усієї системи. Виходячи з цього, автор робить висновок, що на сучасному етапі стабілізація цих країн має бути пріоритетним завданням для міжнародного співтовариства, особливо в контексті боротьби з міжнародним тероризмом (Rotberg, 2004).

Згідно з Ротбергом, основною функцією національної держави є надання необхідних для адекватного розвитку особистості суспільних благ індивідам, які проживають в межах визначених кордонів (Rotberg, 2004). Виходячи з цього, ефективність держав має оцінюватися за здатністю їх урядів надавати ключові блага суспільству, найважливішим з яких є безпека. Автор зазначає, що гарантування безпеки має бути головною метою будь-якої держави, оскільки досягнення інших бажаних суспільних благ стає можливим тоді, коли існує достатній рівень захищеності. Науковець виділяє також інші показники, що можуть бути залучені для визначення рівня ефективності державного управління: розвиненість судової системи; забезпечення верховенства права; дотримання та гарантування урядом фундаментальних громадянських прав та прав людини; якість системи охорони здоров'я; доступність освіти; наявність

розвиненої інфраструктури та комунікаційних мереж; стабільність економіки; сприятливий інституційний клімат для підприємництва; простір для розвитку громадянського суспільства і забезпечення механізмів регулювання використання природних ресурсів (Rotberg, 2004). Сукупність зазначених вище показників формує набір критеріїв, на основі яких сучасні національні держави можуть бути класифіковані як сильні, слабкі або неспроможні.

Роберт. І. Ротберг характеризує неспроможні держави як глибоко конфліктні та небезпечні утворення, офіційні уряди яких не здатні або не прагнуть забезпечити населенню базові політичні і економічні блага. У цьому контексті, ключовим аспектом виступає нехтування політичними елітами своїми прямими зобов'язаннями перед суспільством, що пояснюється їх зацікавленістю у стимулюванні занепаду держав з метою отримання легкої вигоди від зубожіння широких верств населення та хаосу (Rotberg, 2004). Згідно з Ротбергом, крах державності є результатом свідомих дій окремих осіб, а не випадкових чинників. Інституційна нестабільність та структурні недоліки зазвичай є наслідком рішень та дій політичних лідерів, які мають безпосередній інтерес у збереженні статус-кво і поглибленні ворожнечі в суспільстві для отримання короткострокових переваг.

У контексті дослідження першопричин, автор також посилається на статті Крістофера Клепхема «The Global-Local Politics of State Decay» (2004) і Джеффри Гербста «Let Them Fail: State Failure in Theory and Practice: Implications for Policy» (2004), в яких зазначається, що неспроможність держав може бути пов'язана з незрілістю деяких постколоніальних утворень, суспільства яких не мали історичного досвіду державотворення у класичному для Заходу розумінні. Клепхем стверджує, що у першу чергу краху зазнали ті новостворені країни, суспільству яких бракувало політичної культури або «тяжіння» до створення централізованої держави (Clapham, 2004). Джеффри Гербст припускає, що феномен державної неспроможності виник через передчасне надання колишнім колоніям державності, адже відсутність досвіду державного управління та політична незрілість локальних громад призвела до

встановлення в них корумпованих режимів, погане управління яких прискорило процеси зубожіння та розпаду (Herbst, 2004).

У своїй праці автор виділяє ряд ключових ознак неспроможності держав. Він зазначає, що у неспроможних державах, як правило, існує глибока етнічна, релігійна або інша міжобщинна напруженість, яка часто переростає у збройні протистояння. Така напруженість штучно підтримується урядами країн, які маніпулюють цими протиріччями з метою просування корисливих інтересів власних кланів і маргіналізації найменш лояльних до себе етнічних груп (Rotberg, 2004). Відсутність доступу до влади та привілеїв для представників інших, не пов'язаних клановими або родинними зв'язками з лідерами держав груп, сприяє поглибленню розколу між державою та громадськістю, що, у свою чергу, зменшує рівень легітимності влади та держави загалом. Роберт І. Ротберг наголошує, що втрата державою легітимності дорівнює її краху, оскільки в умовах недовіри до державних інститутів різні групи населення починають звертатися до альтернативних уряду суб'єктів – лідерів локальних кланів або угруповань – за захистом та базовими суспільними благами, тим самим прискорюючи процес дезінтеграції.

За Ротбергом, ознакою неспроможної держави виступає також неефективність державних інституцій. У таких державах розподіл державної влади на три гілки є номінальним, адже кожний орган є підпорядкованим виконавчій гілці і виконує її волю. Якщо законодавчі органи взагалі існують, то вони ратифікують рішення виконавчої влади. Судова ж влада є похідною від виконавчої, що унеможлиблює отримання громадянами правового захисту. Збройні сили і поліція часто дуже політизовані, корумповані і погано оснащені, що негативно впливає на їх ефективність і спроможність підтримувати мир і безпеку в межах пористих державних кордонів.

Системи охорони здоров'я та освіти в таких державах часто неформально приватизуються, тим самим обмежуючі доступ неплатоспроможним громадянам. Державні ж об'єкти залишаються занедбанними або взагалі перестають функціонувати через брак

кваліфікованого персоналу та фінансування, сприяючи росту смертності і падінню рівня грамотності серед населення. Враховуючи, що неспроможні держави часто не контролюють великі території периферійних регіонів, Ротберг робить висновок, що населення віддалених регіонів, позбавлених доступу до базових соціальних послуг, перетворюються на легку здобич для будь-кого, хто «може запропонувати їжу, ліки і причину для існування» (Rotberg, 2004).

Неспроможні держави характеризуються занедбаністю або відсутністю розвиненої інфраструктури. Брак бюджетних коштів на розбудову та підтримку автомобільного і залізничного сполучення з віддаленими районами є наслідком високого рівня корупції серед вищих посадових осіб. Дослідник зауважує, що такі держави пропонують безпрецедентні економічні можливості – але лише для обмеженого кола привілейованих, пов'язаних з правителем або правлячою олігархією, осіб. Корупція набуває надзвичайно руйнівних масштабів, проникаючи в усі сфери життя суспільства і перетворюючи державу на кримінальне утворення, яке прагне отримати вигоду від усього, що приносить прибуток, від фальшивих тендерів і до здирництва.

Розкрадання бюджетних коштів і іноземної допомоги також є цілком традиційним явищем. Непередбачене стихійне лихо або техногенна катастрофа можуть призвести до регулярної нестачі продовольства і масового голоду. У таких випадках міжнародна гуманітарна допомога часто не доходить до вразливих громад, а розподіляється між наближеними особами лідерів країн (Rotberg, 2004). Втративши свої земельні ділянки та джерела доходу, громади опиняються позбавленими будь-якої підтримки з боку держав, що сприяє росту злочинності, неконтрольованої міграції, і, як наслідок, спалаху конкуренції за доступ до ресурсів.

Роберт І. Ротберг зазначає, що наявність в державі тривалих військових конфліктів між урядом та неурядовими суб'єктами, представленими різноманітними повстанськими угрупованнями, є ключовим фактором

неспроможності. Анархія сприяє появі неурядових суб'єктів, що спираються на етнічну чи кланову солідарність та заповнюють вакуум влади у найбільш віддалених і найменш контрольованих центральним урядом регіонах. Ідеологія та методи управління цих угруповань ґрунтуються на зрозумілих для локальних громад культурних і релігійних нормах та практиках, що дозволяє їм отримати підтримку та схвалення з боку населення, яке не сприймає або вкрай вороже ставиться до власної держави. Втрата урядом контролю над територіями і монополії на законне використання насилля, за Ротбергом, є хрестоматійними ознаками краху державності (Rotberg, 2004).

Індикаторами неспроможної держави також є стабільне зниження показників економічного зростання, високий рівень безробіття, дефіцит державного бюджету і інфляція. Економічна нестабільність є результатом поганого управління та корупційного характеру урядів, що сприяють поглибленню кризових явищ для максимізації власних статків. Брак освіти та занепад виробництва унеможливають працевлаштування громадян, що призводить до маргіналізації населення і піднесення організованої злочинності. Зростання економічної нерівності супроводжується наступом офіційних режимів на громадянське суспільство і свободу слова, підсилюючи цим радикалізацію всередині найбільш вразливих верств населення, особливо серед молоді.

Перераховуючи основні ознаки неспроможних держав, автор наголошує на тому, що процес занепаду не є невідворотним (Rotberg, 2004). При цьому, він зауважує, що системне відновлення політичної, економічної та соціальної структури неспроможних держав має відбуватися за безпосередньої участі міжнародного співтовариства.

Відбудова, за Ротбергом, має розпочатися із забезпечення тривалого припинення вогню, роззброєння і демобілізації комбатантів при нагляді миротворців. Міжнародне співтовариство має переконатися у здатності перехідного органу контролювати та поширювати свою владу на усю територію держави. Наступним кроком є відновлення верховенства права і

розбудова функціонуючої судової системи. Тільки після встановлення миру і справедливості перехідна адміністрація та донори зможуть перейти до поступового відновлення економіки і інфраструктури, відбудови державних інституцій і відродження системи надання медичних та освітніх послуг. Поліцейські, судді, чиновники та парламентарі мають пройти навчання або перепідготовку. Сили оборони мають бути реорганізовані. Після того, як усе вищезазначене буде досягнуто, можливим буде скликання установчих зборів з метою розробки нової Конституції і проведення виборів нового уряду (Rotberg, 2004).

Таким чином, ефективна реанімація неспроможних держав вимагає створення або відновлення потенціалу безпеки, врядування та інституційної розбудови, що є вкрай складним, коштовним і тривалим процесом. Незважаючи на всі ризики, автор вважає за доцільне мобілізацію колективних ресурсів та зусиль міжнародної спільноти для відновлення потенціалу недієздатних держав. Це пояснюється зростаючою взаємозалежністю, викликаною глобалізацією, що унеможлиблює ізоляцію неспроможних держав, внутрішня нестабільність яких являє собою загрозу для глобальної системи безпеки. У зв'язку з цим, автор доходить до висновку, що зміцнення потенціалу молодих держав, що розвиваються, має стати одним із найважливіших стратегічних та моральних завдань сучасності, позначеної загрозою тероризму (Rotberg, 2004).

Залучення концепції неспроможних держав є ключовим для розкриття теми чинного дослідження. Феномен ісламістського екстремізму в країнах Сахелю розглядається з позиції внутрішньої слабкості держав регіону, більшість з яких віднесена до категорії країн з тривожним рівнем нестабільності (Fragile States Index, 2023). Притаманні державам Сахелю неефективність державного управління, високий рівень корупції, економічна відсталість, дефіцит безпеки та глибока соціальна нерівність створюють сприятливий ґрунт для радикалізації і функціонування джихадистських рухів, які пропонують маргіналізованим громадам альтернативну форму управління

та соціальної справедливості, основаної на релігійних догматах. Аналіз проблеми крізь призму державної неспроможності країн Сахелю дозволяє зрозуміти рівень впливу інституційної та соціальної крихкості на поширення екстремізму в регіоні.

2. Теорія відносної депривації Т. Р. Гара (Ted Robert Gurr):

Відносна депривація як причина політичного насильства та терору досліджується у працях багатьох вчених. Вперше цей феномен було розглянуто античним філософом Арістотелем, який вважав, що основною причиною революції є прагнення до економічної та політичної рівності з боку мас, яким її бракує, і намагання еліт збільшити прірву нерівності, що вже існує між ними, для збереження власних провідних позицій в суспільстві (Richardson, 2011). Через століття ці ідеї були покладені в основу теорії соціальної депривації, яку вперше було сформульовано в книзі видатного американського політолога Теда Роберта Гара «Why Men Rebel» (1970).

Ключовою ідеєю Т. Р. Гара виступає припущення, що політичне насильство виникає переважно через колективне невдоволення, викликане відчуттям відносної депривації. Відносна депривація, за Гаром, означає напругу, яка виникає через розбіжність між ціннісними очікуваннями індивіда та його ціннісними можливостями. У цьому контексті, ціннісними очікуваннями виступають блага і умови життя, на які, за переконанням індивіда, він має право претендувати. У свою чергу, ціннісні можливості – це блага і умови життя, які, на думку індивіда, він здатний досягти (Gurr, 1970). На основі цього, дослідник виокремлює три ключові категорії цінностей: цінності добробуту (welfare values), цінності влади (power values) та міжособистісні цінності (interpersonal values).

Тед Гар визначає цінності добробуту як фундаментальні блага, які забезпечують базовий добробут індивіда, і включають в себе такі аспекти, як харчування, житло, медичне обслуговування, освіта та зайнятість. Економічні цінності та самореалізація також можуть бути включені до цієї категорії, хоча вони частково перетинаються з іншими групами цінностей.

Цінності влади, у свою чергу, визначають здатність індивіда впливати на навколишнє середовище. Вони часто мають політичний характер і включають, зокрема, право голосу та можливість участі в політичному житті. До цієї категорії цінностей також належить прагнення до безпеки і самореалізації в суспільстві.

Міжособистісні цінності пов'язані з особистісними аспектами життя і відображають прагнення індивіда до підвищення соціального статусу, створення сім'ї або розширення соціальних зв'язків. Ця група цінностей акцентує увагу на ролі індивіда в суспільстві та рівні його психологічного задоволення соціальним оточенням (Gurr, 1970).

Один з основних аргументів теорії відносної депривації полягає в тому, що індивіди або спільноти, позбавлені доступу до необхідних благ і послуг, демонструють схильність до участі у збройних конфліктах з метою покращення власного матеріального становища. При цьому, Гар підкреслює, що першоджерелом насильства виступає механізм фрустрації-агресії, який вказує на те, що напруга, спричинена фрустрацією, є рушійною силою, що спонукає індивідів до агресивних дій (Gurr, 1970). Виходячи з цього, можна констатувати, що колективна фрустрація, зумовлена відносною депривацією, призводить до агресії, яка має тенденцію до політизації і проявляється у вигляді політичного насильства.

З огляду на індивідуалістичний характер відносної депривації, форма і масштаб політичного насильства варіюється залежно від інтенсивності та поширеності цього явища серед населення (Gurr, 1970). Чим більша частка населення відчуває відносну депривацію, тим вища ймовірність виникнення політичного насильства, яке може проявлятися у вигляді антиурядових заворушень, терористичних актів, змов та громадянських війн.

Загалом, Гар виокремлює три основні типи депривації. Першим типом є спадна депривація. У цьому контексті, колективні ціннісні очікування залишаються сталими, а ціннісні можливості вбачаються як обмежені. Така депривація, згідно з автором, притаманна країнам, що постраждали від

військових конфліктів або стихійних лих. Другою є зростаюча депривація, яка характеризується стабільністю ціннісних можливостей при поступовому зростанні колективних очікувань. У цьому випадку індивід відчуває фрустрацію через зростання власних ціннісних очікувань за відсутності нових можливостей. Така ситуація може виникати в країнах, де існує нерівність між громадами, і де одна група людей вимагає прав і благ, які вже доступні іншій групі. Останнім типом є прогресуюча депривація, яка є поєднанням двох попередніх. Цей вид депривації характеризується значним і одночасним зростанням колективних очікувань та зниженням ціннісних можливостей. Прогресуюча депривація може бути спричинена раптовим економічним спадом після періоду сталого економічного зростання. Автор підкреслює, що певна країна може одночасно переживати різні типи депривації щодо різних категорій цінностей. Крім цього, різні соціальні групи можуть відчувати відносну депривацію неоднаково, залежно від наявних в певному суспільстві обставин (Gurr, 1970).

Згідно з Гаром, схильність до політичного насильства найбільш виражена в країнах, де існує велика прірва між очікуваним і досягнутим рівнем добробуту, і де значна частина громадян позбавлена можливості досягнення бажаних цінностей ненасильницькими методами (Gurr, 1970). Невдоволення, що виникає внаслідок тривалої депривації, може стати каталізатором зростання насильницького екстремізму, особливо серед громад, які перебувають у найбільш несприятливому соціально-економічному становищі. На застосування насильства також впливає низка інших змінних, зокрема, пануюча в певному суспільстві культура і політичне середовище. У цьому контексті, роль культури полягає у формуванні позитивного або негативного ставлення громадськості до насильства як засобу досягнення мети. Розглядаючи вплив політичного середовища, автор зазначає, що спалах насильства більш ймовірний у країнах, де чинна політична система є недемократичною, а вищому політичному керівництву бракує легітимності (Gurr, 1970). Цей феномен пояснюється тим, що політичні системи, які

забезпечують політичні права та дотримання базових громадянських свобод надають індивідам можливість брати участь у політичному процесі, тим самим знижуючи ризик виникнення насильницьких повстань. У недемократичних державах участь у політичному процесі є привілеєм вузького кола осіб, що перетворює насильство на альтернативний інструмент для досягнення політичних цілей.

Теорія відносної депривації Теда Роберта Гара пояснює взаємозв'язок між колективною депривацією та радикалізацію, а отже є фундаментальною для дослідження феномену ісламістського екстремізму в країнах Сахелю, що коріниться в широкій соціально-економічній та політичній маргіналізації населення. Депривація слугує підґрунтям для зростання колективної фрустрації, і, як наслідок, поширення екстремістських настроїв серед позбавлених легальних шляхів для підвищення соціального статусу і можливості брати участь у державному управлінні громадян. Фрустрація в країнах Сахелю активно експлуатується ісламістськими угрупованнями, які використовують релігійну риторику для легітимізації насильства і залучення рекрутів з найбільш маргіналізованих верств суспільства. Таким чином, вирішення проблеми ісламістського екстремізму в країнах Сахелю є можливим лише за умови ліквідації основних джерел фрустрації.

1.2. Характеристика наукової розробки проблеми.

Для дослідження основних тенденцій розвитку субрегіону Сахель було використано наукові роботи західних та африканських дослідників. Зокрема, кандидат політичних наук, член Центру африканських досліджень та розвитку при Лісабонському університеті Галіто М. у своїй статті зосередилася на дослідженні впливу колоніального минулого країн Сахелю на їх сучасний стан розвитку (Galito, 2012). Аналіз і оцінка основних факторів нестабільності в Сахелі були проведені у звіті Економічної комісії ООН для Африки на запит голови Комісії Африканського Союзу для розробки обґрунтованих стратегій з досягнення довгострокового миру і безпеки в субрегіоні (Conflict in the Sahel region and the Developmental Consequences, 2017). У науковій статті професора

права в Університеті короля Хасана II (Гвінея) Тайфурі М. і аналітика з питань Африки Арабського центру політичних досліджень Махмуда С. досліджується вплив внутрішніх та зовнішніх чинників на політичну нестабільність країн Сахелю (Mahmoud, Taifouri, 2023). Роль ісламу в політиці сучасних сахельських держав, а також феномен «джихадистського управління» були всебічно розглянуті в науковій праці доктора політичних наук Новрезького інституту міжнародних відносин і співробітниці Групи дослідження проблем миру, конфліктів і розвитку Рупесінг Н., написану у співавторстві з кандидатом політичних наук Оксфордського університету Нагізаде М. і доктором філософії з політології та міжнародних відносин Інституту політичних досліджень (Париж) Коеном К. (Rupesinghe, Naghizadeh & Cohen, 2021). У підготовленому Середземноморською та Близькосхідною спеціальною групою Парламентської асамблеї НАТО звіті проведено дослідження основних економічних, демографічних і кліматичних викликів, що сприяють дестабілізації безпекової ситуації в Сахелі (Development and Security Challenges in the Sahel region, 2020). У праці наукової співробітниці відділу дослідження конфліктів Clingendael Головка Є. розглянуто особливості міграційних процесів в Сахелі, їх вплив на міжетнічні відносини та міждержавне співробітництво (Golovko, 2022). Доцент кафедри політології та міжнародних відносин Університету ОАЕ Антві-Боатенг О. у свої статті зосередився на дослідженні основних рушійних сил радикалізації на прикладі окремих кейсів африканських джихадистських угруповань (Antwi-Boateng, 2017). У монографії старшого консультанта Групи Світового банку з питань врядування та крихкості Фалега Д. і старшого наукового співробітника програми «Європейський Союз та стратегічна конкуренція» у Фінському інституті міжнародних відносин Мустасілти К. було вивчено основні тенденції насильницького екстремізму в Африці, а також визначено причини, що сприяють посиленню позицій бойовиків у регіоні (Faleg, Mustasilta, 2021). У монографії старшого наукового співробітника Німецького інституту міжнародних відносин і безпеки Штайнберга Г. і відомої дослідниці,

Спеціальної представниці ЄС в Африканському Розі (з 2021 року) Вебер А. аналізується вплив внутрішньої нестабільності країн Африки на південь від Сахари на розвиток ісламістського тероризму в них (Steinberg, Weber, 2015). Дослідження першопричин радикального ісламізму в Сахелі з особливим акцентом на аналізі регіональної міжетнічної динаміки викладено в статті кандидата політичних наук Севільського університету Антунеса Х. (Antúnez, 2022).

Всебічне дослідження конфлікту між південними елітами та туарезькими громадами Малі було проведене в рамках монографії старшого наукового співробітника відділу дослідження конфліктів в Нідерландському інституті міжнародних відносин Клінгендал Чаузаля Г. у співавторстві з асистентом Даммом Т. (Chauzal, Damme, 2015). Старший науковий співробітник відділу дослідження конфліктів Інституту Клінгендал Бріско І. у своїй монографії сконцентрувався на аналізі взаємозалежності злочинних та ісламістських мереж в Сахелі, а також виявив вплив корупції в Малі на зростання тіньової економіки в країні (Briscoe, 2014). Динаміка розвитку ісламістського руху в Малі після туарезького повстання 2012 року розглядалася у книзі професора політичних наук Університету Фрі-Стейт та члена Південноафриканської академії наук Соломона Х. (Solomon, 2018). Пеллерен М., науковий співробітник Центру досліджень Тропічної Африки та аналітик Центру стратегічної розвідки на африканському континенті (CISCA) у своїй статті провів глибокий аналіз положень Алжирських угод 2015 року та виявив недостатній рівень їх реалізації (Pellerin, 2020). Причини виникнення та особливості розвитку ісламістського руху в центральних регіонах Малі були розглянуті в науковій статті Тобі О., який є старшим науковим співробітником і координатором проекту Стокгольмського інституту дослідження міжнародного миру з розвитку громадянського суспільства та миротворчості в Малі (Tobie, 2017). У монографії асоційованого координатора аналізу в Західній Африці в проекті ACLED Нсаїбіа Х., написану у співавторстві зі старшим аналітиком Моніторингу незаконної економіки в

Західній Африці Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності Бівор Е. було проведено всебічне дослідження історії формування, структури та діяльності «Групи підтримки ісламу та мусульман» (JNIM) в Малі (Nsaibia, Beevor, 2023). Вивчення становлення та ідеологічної бази радикального угруповання «Ісламська Держава у Великій Сахарі» було проведено у книзі Ворнера Д., доцента кафедри соціальних наук Військової академії Сполучених Штатів у Вест-Пойнті та старшого співробітника Центру боротьби з тероризмом (Warner, 2021). Співробітництво малійської хунти та Російської Федерації у військовій сфері було проаналізовано в статті доцента Військово-морського коледжу США Фолкнера К. (Faulkner, 2024).

Процес розширення ісламістської загрози з Малі в Буркіна-Фасо, а також дослідження особливостей розвитку проблеми було проведено у рамках наукової статті кандидати політичних наук Датського інституту міжнародних досліджень Крон М. (Crone, 2017). У звіті, підготовленому науковими співробітниками відділу дослідження конфліктів в Інституті Клінгендал Біссоном Л., Коттіном І. та Брюйне К. розглянуто конфлікт між скотарськими та фермерськими громадами Буркіна-Фасо та його вплив на становлення ісламістського руху на півночі країни (Bisson, Cottyn & Bruijne, 2020). Історія становлення та еволюція ісламістського угруповання «Ансарул Іслам» на півночі Буркіна-Фасо були досліджені у рамках монографії, написаної науковим співробітником африканської програми в Інституті аналізу оборони Беко Д. у співавторстві з Берчард С., директорки з аналізу політики та програм в Офісі заступника міністра оборони з управління у справах Африки (Векое, Burchard, 2021). У звіті, підготовленому Центром миру та безпеки Фонду Фрідріха Еберта для країн Африки на південь від Сахари, були детально розглянуті ініціативи уряду Буркіна-Фасо з боротьби проти ісламістів з особливою увагою на невійськових заходах (The Sahel Facing Contemporary Geopolitical Challenges, 2023). Всебічне вивчення феномену «Добровольців для захисту Батьківщини» та їх ролі у антитерористичній стратегії тимчасового президента країни Траоре висвітлені у рамках звіту Міжнародної

кризової групи (Burkina Faso: Arming Civilians, 2023). Аналітиком Центру демократичного розвитку Гани Єбоа Е. та старшим дослідником програми «Африканське майбутнє та інновації» Інституту досліджень безпеки Айкінсом Е. були проаналізовані основні зміни в політиці військової хунти на регіональному рівні та їх вплив на динаміку конфлікту (Yeboah, Aikins, 2024).

Отже, з характеристики наукової розробки проблеми видно, що ступінь висвітлення обраної теми в західній історіографії є достатнім. Втім, більшість дослідників у своїх наукових працях зосереджуються на окремих аспектах теми, що підкреслює актуальність даної магістерської роботи як фундаментального дослідження, у якому зазначена проблема розглядається комплексно, із простеженням еволюції конфлікту до сьогодення. Дана магістерська робота також є єдиним науковим проектом в українській історіографії, присвяченим цій темі.

1.3. Категоріальний апарат дослідження. У рамках дослідження на тему «Ісламістський екстремізм в країнах Сахелю» визначено три ключові терміни:

1. Ісламська держава – держава, в якій в основі життя суспільства і держави лежить монотеїстична релігія іслам.

2. Насильницький екстремізм – це переконання і дії людей, які підтримують або використовують насильство для досягнення ідеологічних, релігійних або політичних цілей. Це включає в себе тероризм та інші форми політично вмотивованого та громадського насильства.

3. Неспроможна держава – держава, в якій уряд втратив політичну владу та контроль і не здатен виконувати основні функції та обов'язки суверенної нації, такі як військова оборона, правоохоронна діяльність, правосуддя, освіта або економічна стабільність.

1.4. Характеристика джерельної бази дослідження.

При написанні дипломної роботи було залучено інформацію зі звітів міжнародних організацій, офіційних документів, заяв та резолюцій.

У контексті дослідження основних тенденцій розвитку субрегіону Сахель були залучені звіти міжнародних неурядових організацій. Зокрема, на підтримку тези про перетворення Сахелю на глобальний осередок активності джихадистів були використані дані з останнього звіту Глобального індексу тероризму (Global Terrorism Index, 2024). Звіт Індексу неспроможності держав 2023 року продемонстрував тривожний рівень нестабільності в країнах Сахелю, обґрунтовуючи цим раціональність залучення концепції неспроможних держав у якості теоретичної бази дослідження (Fragile States Index, 2023). Для аналізу рівня демократичного розвитку країн Сахеля були використані статистичні дані Індексу демократії 2023 року, в якому усі країни досліджуваного регіону були віднесені до категорії держав з авторитарним режимом (Democracy Index, 2023). Підготовлений Програмою розвитку ООН щорічний звіт про розвиток людства був залучений до дослідження з метою виявлення основних тенденцій розвитку людського потенціалу в країнах Сахелю на основі аналізу показників рівня та тривалості життя, грамотності населення тощо. У рамках звіту, усі держави регіону були віднесені до категорії країн з найнижчим рівнем індексу людського розвитку з тенденцією до зменшення основних показників (Human Development Report, 2023). Для проведення аналізу чинної демографічної ситуації в регіоні були використані дані з World Population Review, детальне вивчення яких продемонструвало, що активний приріст населення в сахельських країнах є наслідком надвисокого рівня народжуваності (World Population Review, 2024). Залучення до дослідження показників Глобального індексу голоду підтвердило твердження про руйнівний вплив зміни клімату, економічної стагнації та військових конфліктів в Сахелі на продовольчу безпеку в країнах регіону, кожна з яких має серйозний та тривожний рівні недоїдання серед населення (Global Hunger Index, 2023). У контексті розгляду феномену транссахарської міграції було проаналізовано Протокол Економічного співтовариства західноафриканських держав про вільне пересування людей і товарів, що легітимізував це явище на регіональному рівні (Protocol A/P.1/5/79 relating to Free Movement of Persons,

Residence and Establishment, 1979). Аналіз даних зі звіту Міжнародної організації з міграції 2023 року щодо кількості та національної приналежності прибулих до ЄС нелегальних мігрантів з Західної Африки продемонстрував міграційні тенденції в країнах Сахелю, які зумовлені нестабільністю та високим рівнем терористичної загрози в регіоні (Irregular Migration Routes to Europe: West and Central Africa, 2023).

У контексті розгляду антитерористичних зусиль міжнародного співтовариства в Малі було проаналізовано ряд резолюцій Ради Безпеки ООН. Зокрема, у резолюції №2085 було ініційовано створення Міжнародної місії з підтримки Малі під проводом африканських країн (AFISMA) (Resolution №2085, 2012), а у резолюції №2100 – Багатопрофільної стабілізаційної місії Організації Об'єднаних Націй в Малі (MINUSMA) (Resolution №2100, 2013). Крім цього, у резолюції №2359 РБ ООН було затверджено створення Об'єднаних сил G5 Sahel, які відігравали важливу роль у боротьбі з ісламістами на регіональному рівні (Resolution №2359, 2017). У рамках дослідження також були розглянуті санкційні списки Комітету Ради Безпеки ООН відповідно до резолюцій 1267 (1999), 1989 (2011) та 2253 (2015) щодо ІДІЛ, «Аль-Каїди» та пов'язаних з ними осіб, груп, підприємств та організацій, до яких у різні проміжки часу були внесені ключові екстремістські організації Сахелю (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee). З метою з'ясування ступеня реалізації Алжирських угод 2015 року був проаналізований звіт The Independent Observer (Report on the Implementation of the Agreement on Peace and Reconciliation in Mali, 2020). Вивчення звіту Міжнародного комітету порятунку було необхідним для дослідження впливу конфлікту на гуманітарну ситуацію в Малі на сучасному етапі (Crisis in Mali, 2024). У дипломній роботі також було проаналізовано Хартію «Ліптако-Гурма», у рамках якої було засновано «Альянс держав Сахелю» (Charter of Liptako-Gourma Establishing the Alliance of Sahel States, 2023). Таким же чином було розглянуто заяву МЗС України щодо рішення перехідного уряду Республіки Малі розірвати дипломатичні відносини з Україною (Statement of

the MFA of Ukraine, 2024). Для виявлення основних тенденцій розвитку ісламістського екстремістського руху в Малі у 2024 році до дослідження були залучені статистичні дані, підготовлені Африканським центром стратегічних досліджень (Militant Islamist Groups Advancing in Mali, 2024).

З метою дослідження ключових показників економічного розвитку Буркіна-Фасо у 2024 році було проаналізовано дані міжнародної організації Coface (Burkina Faso: Economic Indicators, 2024). У роботі також було розглянуто офіційну заяву Державного департаменту США про визнання «Ансарул Іслам» терористичною організацією та внесення її до санкційного списку держави (State Department Designation of Ansarul Islam, 2018). До дослідження також були залучені звіти міжнародних правозахисних організацій, які провели незалежні розслідування щодо застосування національною армією Буркіна-Фасо насильства проти цивільного населення. Зокрема, у звіті Amnesty International було розглянуто інцидент в селище Карма (Burkina Faso: Responsibility of the Army Indicated in Karms Massacre, 2023), а Human Rights Watch підготував докази зловживань армії та груп самооборони в сільській місцевості на півночі країни (Burkina Faso: Army Massacres 223 Villagers, 2024). Таким же чином було проаналізовано звіт Норвезької Ради у справах біженців про вплив ісламістського повстанського руху на спалах гуманітарної кризи в Буркіна-Фасо (The World's Most Neglected Displacement Crises, 2024) та дані Міжнародного комітету порятунку про стабільне погіршення продовольчої безпеки в деяких районах країни (Food Security in Burkina Faso, 2024). Еволюцію конфлікту в Буркіна-Фасо на сучасному етапі вдалося прослідкувати завдяки статистичним даним Африканського центру стратегічних досліджень (Burkina Faso Crisis Continues to Spiral, 2023).

РОЗДІЛ 2. ІСЛАМІСТСЬКИЙ ЕКСТРЕМІЗМ В САХЕЛІ: ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИЧИНИ

Протягом десятиліть проблема ісламістського екстремізму не втрачає своєї актуальності і продовжує становити загрозу для міжнародної безпеки та стабільності. Глобалізація та активний розвиток сучасних технологій поглибили цю проблему, відкривши нові можливості для поширення екстремістських ідей та розширення міжнародних джихадистських мереж за рахунок найбільш вразливих до радикалізації регіонів світу. Сьогодні центром зосередження глобального радикального ісламістського руху виступає субрегіон Тропічної Африки – Сахель, що являє собою своєрідну «смугу нестабільності» в самому серці африканського континенту. У рамках чинного дослідження основний фокус буде сконцентрований на розгляді проблем та основних тенденцій розвитку Центрального Сахелю.

Незважаючи на антитерористичні зусилля міжнародного співтовариства, направлені на стабілізацію безпекової ситуації в Сахелі, країни субрегіону продовжують займати перші сходинки в міжнародних рейтингах держав, найбільш вразливих до загрози тероризму. Згідно з останнім звітом Глобального індексу тероризму, 4 з 9 країн Сахелю входять до першої десятки держав з найвищим рівнем терористичної загрози в світі (Global Terrorism Index, 2024). У рамках зазначеного звіту також зазначається, що на Сахель припадає 47% усіх смертей від терористичних актів, зафіксованих в визначений проміжок часу, що на 2860% більше, ніж 15 років тому (Global Terrorism Index, 2024). Статистика демонструє, що проблема ісламістського екстремізму в обраному для дослідження регіоні вийшла на безпрецедентний рівень, а отже, вивчення особливостей його політичного та соціально-економічного розвитку є вкрай важливим для розуміння причин виникнення та укорінення зазначеної проблеми в Сахелі.

Зі здобуттям незалежності, країни Сахеля почали стикатися з численними негативними наслідками колоніального минулого. Просування колишніми метрополіями власних інтересів супроводжувалося експлуатацією

та руйнуванням традиційних зв'язків між громадами шляхом встановлення штучних кордонів та запровадження політики «розділяй і володарюй», що вкрай негативно вплинуло на міжетнічні відносини та подальші процеси державотворення в регіоні (Galito, 2012).

Однією з ключових проблем субрегіону є політична нестабільність його держав. Брак знань та досвіду у сфері управління зумовили політичну незрілість країн Сахеля, які здобули незалежність лише в 1960-х роках і так й не досягли успіхів у консолідації суспільства та зміцненні державних інституцій (Conflict in the Sahel region and the Developmental Consequences, 2017). Слабкість центральних урядів та їх нездатність забезпечити контроль та безпеку сприяли розквіту організованої злочинності та активізації численних сепаратистських і терористичних рухів, які почали позиціонувати себе як альтернативу, здатну взяти на себе реалізацію основних функцій держави.

Відсутність знань та досвіду в розбудові демократичних інститутів призвели до встановлення в більшості країн Сахеля авторитарних режимів. Згідно з Індексом демократії 2023 року, усі сахельські держави були віднесені до категорії країн з авторитарною формою правління з тенденцією до погіршення ситуації з дотриманням прав людини (Democracy Index, 2023). Причиною цього стала хвиля військових переворотів в одразу декількох державах субрегіону, зокрема, в Малі (2020 та 2021), Буркіна-Фасо (2022) та Нігері (2023). У результаті, майже увесь Сахель опинився під владою військових хунт, що остаточно ліквідували усі демократичні надбання в цих країнах (Mahmoud, Taifouri, 2023). Військові перевороти є цілком традиційним для цього регіону явищем, що пояснюється перманентним невдоволенням широких верств населення корумпованістю урядів, їх недієздатністю задовольнити базові потреби населення та гарантувати мир і безпеку. Кожен успішний переворот в одній державі Сахеля провокує ланцюгову реакцію у сусідніх країнах, сприяючи ще більшій дестабілізації регіону. Регулярні порушення прав людини, відсутність демократичних виборів та політичне

свавілля дуже обмежених кіл політичних еліт відвертають населення від держави і змушують підтримувати неурядові суб'єкти, які спираються на більш ефективні та прийнятні з точки зору релігії та культури методи управління (Rupesinghe, Naghizadeh & Cohen, 2021).

Характерною рисою субрегіону є відсутність спільної національної ідентичності серед населення його країн. Враховуючи географічне розташування Сахеля, що знаходиться на перетині Північної (переважно арабської) Африки та Африки на південь від Сахари, де переважає чорношкіре населення, його етнічне різноманіття створило сприятливе підґрунтя для взаємної недовіри, напруженості та постійних конфліктів між представниками, фактично, різних цивілізацій (Antúnez, 2022). Ускладнює ситуацію й те, що у Сахелі, як і в інших субрегіонах Африки, державні кордони були встановлені в колоніальну епоху довільно та без урахування місцевих історичних, соціальних та культурних особливостей. У результаті, представники різних етнічних груп опинилися відірваними один від одного штучно створеними кордонами, що підсилило відчуття ізоляції та підвищило значення приналежності до клана, племені або етнічної групи більше, ніж до певної держави, що негативно вплинуло на національну згуртованість і поглибило відмінності у сприйнятті різними народами політичної, соціальної та економічної реальності (Antwi-Boateng, 2017).

Ще одним фактором поляризації в суспільствах слугує різний рівень доступу громад до державного управління та базових послуг. Різні етнічні громади Сахелю ведуть діаметрально протилежний спосіб життя і традиційно розподіляються на три основні групи: кочівники, напівкочівники та осілі. Представники останніх двох груп традиційно співпрацювали з колоніальною владою, що дозволило їм після набуття незалежності сконцентрувати всю владу в своїх руках. Кочівники, у свою чергу, зберігали традиційний спосіб життя, практично не долучаючись до державних справ (Antúnez, 2022). У результаті, кочові народи виявилися відірваними від державотворчих процесів, не маючи жодного впливу на прийняття рішень навіть у таких гострих для себе

сферах, як зміцнення контролю над кордонами, що протягом останніх років активно просувається в ряді країн субрегіону під впливом ЄС (Golovko, 2022).

Кочові народи Сахеля стикаються з утисками й у соціальній сфері. Через неспроможність центральних урядів надавати необхідні соціально-економічні послуги населенню у віддалених районах, рівень доступу кочових громад сахельських держав до сфер освіти та охорони здоров'я є значно нижчим, порівняно з осілим населенням. Це все збільшує політичну, економічну та соціальну нерівність всередині держав і посилює конкуренцію за владу та ресурси між осілими громадами, переважно чорношкірими африканцями, і кочівниками, представленими арабами, туарегами і берберами (Antúñez, 2022). Крім цього, маргіналізовані кочові народи часто піддаються внутрішній радикалізації і стають легкою мішенню для терористичних та інших злочинних угруповань, які досить вправно використовують тяжке соціально-економічне становище та етнічні претензії цих громад у власних інтересах, поповнюючи ряди новими рекрутами, або отримуючи цінні знання щодо місцевості в обмін на гроші, зброю і підтримку у боротьбі проти влади (Steinberg, Weber, 2015).

У сахельських державах етно-племінна взаємодія спрямована на боротьбу за отримання більшої влади або більшого контролю та доступу до ресурсів, що призводить до регулярних міжетнічних зіткнень та поглиблення етнізації політики. Лідери країн прагнуть забезпечити свою легітимність та стійкість шляхом маніпулювання клановими, племінними або етнічними зв'язками, тим самим посилюючи фаворитизм, нерівність і маргіналізацію широких верств населення. Наявність у владних структурах сахельських держав некомпетентних, але пов'язаних з політичними елітами спільними клановими зв'язками осіб, сприяє збільшенню прогалин в управлінні, що призводить до зубожіння населення та підриву довіри громадськості до держави (Faleg, Mustasilta, 2021).

У тій чи іншій мірі країни Сахелю існують у стані перманентної економічної кризи, стабільно займаючи останні місця в Індексі людського

розвитку (Human Development Report, 2023). У середньому, в кожній державі регіону близько 40-50% населення живе за межею бідності, що пов'язано з високим рівнем безробіття та нерівномірним розподілом суспільних благ на користь політичних еліт. Показово, що більшість сахельських країн володіють значними запасами корисних копалин, втім, високий рівень корупції, неефективне управління та відверте ігнорування урядами поневірянь населення унеможливають вирішення численних проблем в цій сфері (Development and Security Challenges in the Sahel region, 2020). Недієздатність урядів змушує громади підтримувати насильницьку опозицію, тим самим підживлюючи екстремістські рухи та виправдовуючи їх діяльність боротьбою з несправедливістю.

Держави Сахелю належать до країн із найвищим рівнем зайнятості в сільськогосподарському секторі, що, враховуючи відсутність альтернативних джерел фінансування, як-от розвиненої промисловості, та важкі кліматичні умови, створює значну загрозу для економічного розвитку та періодичних загострень гуманітарної ситуації. Субрегіон, в якому зливи змінюються посухами досить хаотичним чином, і в якому понад 90% робочої сили зайнято в неформальному секторі, робить його населення дуже вразливими до кліматичних або техногенних потрясінь (Conflict in the Sahel region and the Developmental Consequences, 2017).

Конкуренція за доступ до водних та земельних ресурсів стала каталізатором масової міграції як в межах держав, так і в регіоні. Останніми роками опустелювання та дефіцит ресурсів, спричинені зміною клімату, а також демографічний тиск і погане управління загострили напругу між вразливими громадами та підірвали крихкі зв'язки з їх середовищем (Golovko, 2022). Це призвело до збільшення випадків міжетнічних та міжплемінних зіткнень, протиріччями яких активно користуються екстремістські організації, що вбачають в ігнорованому урядами стані хаосу можливість для розширення зони впливу за рахунок найбільш вразливих та нестабільних регіонів.

Не менш важливим дестабілізуючим фактором слугує проблема перенаселення. Демографічний вибух в сахельських країнах зумовлений поганим станом розвитку системи охорони здоров'я, низьким рівнем освіти та релігійністю населення (Conflict in the Sahel region and the Developmental Consequences, 2017). Згідно з даними World Population Review, загальна кількість населення трьох країн Центрального Сахелю (Малі, Буркіна-Фасо та Нігер) на 2024 рік складає приблизно 75 мільйонів осіб, і, враховуючи високий коефіцієнт народжуваності, має тенденцію до збільшення (World Population Review, 2024). Активне демографічне зростання перевантажує можливості державних служб надавати соціальні послуги своїм громадянам, а також значним чином уповільнює економічний і соціальний прогрес.

Країни Сахеля мають високу частку молодого населення. Середній вік в них становить 16 років, що робить цей регіон одним із «наймолодших» в усьому світі. Те, що саме ця демографічна група перевищує чисельність населення працездатного віку, надзвичайно ускладнює економічний розвиток та вказує на довгострокову проблему зайнятості (Antúnez, 2022). Відсутність підтримки з боку держави, низький рівень грамотності населення та високий – безробіття призвели до маргіналізації молоді, створюючи цим вибухову ситуацію. Позбавлені будь-яких шляхів для самореалізації та підвищення рівня життя молоді люди вбачають в залученні до злочинних та екстремістських угруповань можливість для отримання легких грошей, підвищення соціального статусу та, що найголовніше, реалізації власного потенціалу (Faleg, Mustasilta, 2021). Рівень залученості юнаків до діяльності екстремістських організацій в Західній Африці є катастрофічним і традиційно знаходить своє коріння у крихкості держав субрегіону.

Беручи до уваги деградацію екосистеми, перенаселення та відсутність соціально-економічної підтримки з боку державних структур, особливої актуальності набуває проблема нестачі продовольства, що призводить до погіршення гуманітарної ситуації в регіоні. Згідно з останнім звітом Глобального індексу голоду, усі країни Сахелю віднесені до категорії країн з

серйозним рівнем нестачі продовольства та вищим за норму рівнем недоїдання серед населення (Global Hunger Index, 2023). Катастрофічна гуманітарна ситуація спонукає людей доєднуватися до злочинних структур, які обіцяють матеріальну підтримку в обмін на членство. Крім цього, складні умови життя штовхають населення субрегіону до міграції, наражаючи себе на смертельну небезпеку та створюючи тим самим одну з найгостріших проблем сучасності – проблему нелегальної міграції (Golovko, 2022). Згідно з останнім звітом Міжнародної організації з міграції, в 2023 році до ЄС прибуло близько 35 тисяч мігрантів з країн Західної та Центральної Африки, що становить 38% від загальної кількості усіх мігрантів, що прибули до Європи в цьому році. Значна частина з них є вихідцями з країн Сахелю, зокрема, з Малі та Буркіна-Фасо (Irregular Migration Routes to Europe: West and Central Africa, 2023). Таким чином, нестабільність в Сахелі, що є одними з найбільших регіонів походження мігрантів сучасності, створює загрозу для безпеки країн транзиту та призначення, переносячи проблему, що досліджується, на глобальний рівень.

Нестабільне економічне становище країн Сахеля та крихкість урядів призвели до ще однієї важливої проблеми – відсутності розвиненої інфраструктури, що ускладнює доступ та здатність урядів здійснювати контроль і надавати необхідні соціально-економічні послуги у найвіддаленіших районах (Antúnez, 2022). Слабкий розвиток інфраструктури перешкоджає також своєчасному реагуванню урядів на підливну діяльність злочинних та терористичних угруповань, унеможливлюючи швидке розгортання військ для проведення антитерористичних операцій. Фактична відсутність впливу держави у периферійних районах призводить до виникнення там вакууму влади, який заповнюють неурядові суб'єкти, беручи на себе виконання основних функцій держави, і позиціонуючи себе як силу, що здатна забезпечити стабільність і безпеку знедоленим громадам (Steinberg, Weber, 2015).

Фундаментальною причиною процвітання в обраному для дослідження субрегіоні ісламістського екстремізму є також пористі кордони сахельських держав. Значна частина населення субрегіону Сахель представлена кочовими та напівкочовими народами, для яких міграція є природною стратегією подолання, що дозволяє їм справлятися з кліматичними викликами регіону, як-от зростання опустелювання та зменшення запасів води (Development and Security Challenges in the Sahel region, 2020). Загалом, транссахарська міграція – це давнє явище, яке відображає історично взаємопов'язану регіональну економіку, що не враховує стійкість державних кордонів. Фактично, Протокол Економічного співтовариства західноафриканських держав (ECOWAS) про вільне пересування людей і товарів легітимізував це явище і надавав громадянам країн-підписантів право вільного пересування на території будь-якої держави-члена (Protocol A/P.1/5/79 relating to Free Movement of Persons, Residence and Establishment, 1979). Це призвело до перетворення Сахеля на один з найбільших хабів з контрабанди людей, зброї і наркотиків в Західній Африці (Antúnez, 2022). Неспроможність держав субрегіону встановити контроль над власними кордонами надала можливість злочинним та терористичним організаціям вільно пересуватися в регіоні та розширювати зони впливу за рахунок прикордонних територій сусідніх держав, тим самим ускладнюючи контртерористичну та антиконтрабандну діяльність.

Отже, внутрішня нестабільність країн Сахеля сприяє радикалізації локальних громад та укоріненню проблеми ісламістського екстремізму в субрегіоні. Неспроможність урядів вирішити нагальні проблеми суспільства підриває авторитет та легітимність держави. Терористичні угруповання, у свою чергу, експлуатують невдоволення громадськості шляхом заповнення вакууму влади в найбільш вразливих регіонах. Таким чином, проблема ісламістського екстремізму в Сахелі обумовлена в першу чергу численними структурними проблемами в державах субрегіону, що призводять до зубожіння і маргіналізації широких верств населення. У такому випадку, боротьба з радикалізацією в Сахелі не може обмежуватися виключно

військовими заходами, а має ґрунтуватися на боротьбі з фундаментальними проблемами, що безпосередньо сприяють спалаху насильства в регіоні.

РОЗДІЛ 3. ГЕНЕЗИС І РОЗВИТОК ІСЛАМІСТСЬКОГО ЕКСТРЕМІЗМУ В МАЛІ

3.1. Маргіналізація північних регіонів Малі як каталізатор ісламістського екстремізму:

Республіка Малі здобула незалежність у 1960 році і одразу зіштовхнулася з численними політичними, економічними та соціальними викликами, які поглиблювалися недолугим управлінням і корумпованістю політичних еліт. З 1960 року в державі був встановлений однопартійний режим, а у результаті військового перевороту 1968 року до влади в країні прийшов диктатор Муса Траоре, який став незмінним лідером Малі на 23 роки. Його правління характеризувалося патримоніалізмом, репресивністю та корумпованістю, що поклало початок економічному занепаду держави і широкій маргіналізації населення (Stewart, 2013).

Перші демократичні перетворення в Малі відбулися в 1991 році, коли у результаті військового перевороту режим Траоре був ліквідований, і в державі було ініційовано проведення перших демократичних виборів. У 1992 році в Малі була прийнята нова Конституція, яка встановлювала багатопартійну систему, а в 2002 році на чергових президентських виборах новим лідером країни було обрано генерала Амаду Тумані Туре, який очолював військовий переворот 1991 року, і, фактично, поклав початок демократизації держави. Цей успіх перетворив Малі на символ демократичного потенціалу Африки і слугував доказом того, що іслам, який сповідує 90% населення країни, і демократія є цілком сумісними. Втім, не дивлячись на якісний «демократичний фасад», реальна ситуація в країні значним чином відрізнялася від штучно створеного іміджу. За два терміни перебування Туре на посаді президента (2002-2012) колись активна опозиція була успішно ліквідована, а зосередження режимом основних політичних та економічних зусиль на півдні Малі призвело до поглиблення маргіналізації кочових громад півночі, що спричинило активізацію чергового туарезького, а згодом ісламістського повстанського руху в державі (Stewart, 2013). Таким чином, дослідження

конфлікту між північними та південними регіонами Малі є необхідним для з'ясування причин виникнення проблеми ісламістського екстремізму в цій державі.

Відносини між населенням півночі, представленим кочовими племенами туарегів і арабів, та півдня, заселеним переважно осілими громадами чорношкірих африканців, характеризуються взаємною недовірою та ворожістю. Бомба уповільненої дії була закладена французами у колоніальний період. Тоді основні контакти між колонізаторами та місцевим населенням відбувалися виключно через представників чорношкірих громад півдня, з яких згодом було сформовано правлячий клас держави, у той час як кочові племена були відсторонені від участі в політичному житті (Stewart, 2013). Політика французів базувалася на класичній колонізаторській стратегії «розділяй і володарюй» і призвела до дисбаланса міжетнічної динаміки.

Після набуття Малі незалежності політика офіційного уряду щодо північних регіонів була направлена на маргіналізацію локальних громад шляхом обмеження доступу до державного управління та базових соціальних послуг. Її мета – утвердження домінуючої ролі представників південної еліти в усіх сферах суспільного життя (Sow, 2018). Обрана стратегія поглиблювала також історичну упередженість між жителями півночі та півдня країни, пов'язану з роллю кочових груп у транссахарській торгівлі. У результаті, історично вкорінена ворожість та агресивне домінування півдня призвели до спалаху чотирьох повстань туарегів у 1963, 1991, 2006 та 2012 роках. З 1991 року між сторонами було укладено ряд мирних угод, які фіксували обіцянки Бамако збільшити автономію та сприяти соціально-економічному розвитку північних регіонів, але вони так і не були реалізовані.

У просуванні політики маргіналізації вищі посадові особи спиралися на стратегію колишніх колонізаторів, маніпулюючи розбіжностями всередині кочових громад і надаючи перевагу найбільш лояльним з них. Зокрема, збільшення представництва кочових народів в парламенті країни традиційно відбувалося за рахунок вірних малійському режиму туарезьких племен, тоді

як араби, які мають тісні зв'язки з арабомовними країнами регіону і вбачаються центральним урядом як «немалійська», а отже ненадійна спільнота, та нелояльні уряду туареги були виключені з політичного життя держави. На момент спалаху чергового туarezького повстання в Малі у 2012 році лише 12 зі 147 депутатів Національної асамблеї були туарегами, а перший арабський представник був обраний в парламент лише в 2013 році (Chauzal, Damme, 2015). Це демонструє домінування представників південних громад в політиці Малі, що забезпечується шляхом політичної ізоляції непокірних режиму громад.

Утвердження державної присутності у периферійних регіонах традиційно відбувалося шляхом призначення у якості офіційних представників лояльних до уряду південних чиновників. Ці призначення відбувалися без попередніх консультацій з місцевими елітами та не враховували інтереси північних громад, що сприяло поглибленню невдоволення серед населення, яке сприймало політику уряду як повторну колонізацію і відмовлялося визнавати призначених центральним урядом державних службовців як законну владу.

Хоча на сучасному етапі північ Малі розглядається як найменш розвинутий в економічному плані регіон, так було не завжди. У часи транссахарської торгівлі північні регіони відігравали ключову роль в економічному процвітанні територій сучасного Малі, являючи собою центр комерційної торгівлі та місце перетину арабської, сахарської та африканської цивілізацій. Втім, під час французького колоніального панування (1890-1960) центр тяжіння перемістився на південь і відсунув північ Малі на другорядні позиції (Chauzal, Damme, 2015). Ставши політичною периферією, північні регіони втратили свій вплив і перетворилася на безплідну економічну зону, якій бракує безпеки і розвиненої інфраструктури, що уможливили б розвиток функціонуючої економіки.

У той час як північні регіони значною мірою залежать від тваринництва, сільського господарства та туризму, на півдні країни сконцентровано

основний видобуток золота та вирощування бавовни, на які у 2020 році припадало 83% та 6,7% експорту країни (Aikins, 2024). Такий географічний розподіл економічних секторів зробив північ країни більш вразливою до екологічних потрясінь, особливо враховуючи схильність цього регіону до опустелювання та браку водних ресурсів. Крім цього, зростаюча небезпека на півночі Малі, пов'язана з функціонуванням терористичних та злочинних угруповань призвела до занепаду туризму, який був одним з основних джерел доходу для населення цих регіонів. Зокрема, викрадення у 2003 році європейських туристів в малійській пустелі на кордоні з Алжиром бойовиками «Салафістської групи проповіді та джихаду» та скасування у 2008 році ралі Париж-Дакар призвели до поглиблення економічної ізоляції півночі (Farhaoui, 2024).

Варто зазначити, що північні регіони Малі мають значний потенціал з точки зору енергетичних та мінеральних ресурсів. Дані Управління нафтових досліджень Малі продемонстрували, що надра Кідаля, Гао і Тімбукту можуть містити близько 850 тисяч км³ нафти і газу. Крім цього, в північному регіоні Гао були знайдені родовища урану, що оцінюються у 200 тонн (Chauzal, Damme, 2015). Хоча ці показники є обнадійливими з точки зору потенційної економічної життєздатності північних регіонів, розробка родовищ усіляко гальмується центральним урядом через небажання Бамако сприяти економічному розвитку регіону та загрозу присвоєння радикальними елементами доходів від видобутку корисних копалин.

Відсутність розвиненої інфраструктури та надвисокий рівень безробіття призвели до зростання злочинності в північних регіонах Малі. Розвиток нелегальної економіки в регіоні бере свій початок у 1980-х роках, але особливої активізації зазнав з початком громадянської війни в Алжирі. Вакуум влади, що виник на півдні Алжиру, створив сприятливі умови для безперешкодної контрабанди зброї, наркотиків та людей крізь погано контрольовані, пористі кордони сусідніх країн, що сприяло збагаченню місцевих, глибоко інтегрованих в трансафриканські злочинні мережі

терористичних угруповань (Briscoe, 2014). Загалом, втягнення малійської держави в транснаціональну злочинність відбулося наприкінці 1990-х років завдяки переміщенню маршрутів міжнародної контрабанди наркотиків до країн Західної Африки, а також наявності на півночі держави добре налагоджених контрабандних мереж. Слабкі державні інституції Малі виявилися сприятливими для міжнародних мафіозних структур, а готовність ключових політичних гравців бути залученими у нелегальний бізнес та використовувати незаконні доходи у власних корисливих цілях ілюструють клептократичний характер політичної влади. Про це, зокрема, свідчить інцидент з транспортуванням кокаїну до північної області Гао у 2009 році, коли вищі посадові особи Малі, у тому числі, президент Туре, були запідозрені у сприянні контрабанді наркотиків до Європи (Briscoe, 2014). Таким чином, хоча північні регіони Малі містять ресурси, які потенційно можуть принести користь населенню за умови їх ефективної експлуатації, стратегія маргіналізації, прийнята владою, у поєднанні з корумпованістю владних структур, серйозно підривають цю можливість. Відсутність альтернативних джерел заробітку та легальних шляхів для самореалізації змушувало населення інтегруватися до злочинних структур, сприяючи цим розквіту нелегальної економіки та дестабілізації безпекової ситуації.

Нездатність держави надавати необхідні послуги населенню віддалених регіонів, пов'язана з відсутністю належної інфраструктури та політичної волі, призвела до посилення впливу ісламських благодійних організацій в північній частині Малі. Діяльність цих організацій, фінансованих переважно Саудівською Аравією, ОАЕ та Катаром, була спрямована на надання місцевим громадам базових соціальних послуг, зокрема, медицини та водопостачання. Крім цього, центральним напрямком в діяльності ісламських організацій в Африці традиційно виступає надання безкоштовної релігійної освіти в медресе. Ці релігійні школи набули популярності в Малі у 1970-х роках, особливо серед представників нижчих верств населення, і до 1980-х років більше 25% дітей молодшого шкільного віку відвідували саме ці заклади

(Chauzal, Damme, 2015). Популярність медресе в периферійних регіонах Малі пов'язувалася з нерозвиненістю державної системи освіти, що перетворило навчання в релігійних школах на єдину можливість для здобуття базової освіти. Відсутність державного контролю за діяльністю медресе призвела до поширення в них радикальних ісламських дискурсів, а брак загальної освіти посприяв укоріненню цих ідей серед молоді. Зокрема, значну роль у радикалізації кочових громад Малі відіграв міжнародний ісламський рух «Джамаат Табліг», який був заснований у 1926 році в Британській Індії і займався проповіданням консервативних ісламських цінностей в багатьох регіонах світу, зокрема, в Сахелі. Не дивлячись на заперечення рухом зв'язків з глобальними джихадистськими мережами, вважається, що популярність цього руху серед туарегів посприяла їх внутрішній радикалізації (Solomon, 2018). Після подій 11 вересня 2001 року «Джамаат Табліг» втратив свій вплив в регіоні, але його зв'язки з туарезькими повстанцями неодноразово використовувалися малійським режимом для легітимізації своєї репресивної політики щодо півночі.

Вакуум влади та відсутність контролю на кордонах призвели до переміщення терористичної загрози з території Алжиру, уряд якого розпочав широкомасштабну війну з локальними радикальними угрупованнями, в периферійні пустельні райони на кордоні з Малі (Sow, 2018). Поступове перетворення Сахелю на один з центрів ісламістського радикалізму привернуло увагу міжнародної спільноти на тлі проголошення США глобальної війни проти тероризму. Хоча оцінка фундаментальних проблем сахельських держав (нестабільність, прозорі кордони, корупція) мала б заохочити міжнародних партнерів до впровадження комплексного підходу, що охоплює питання безпеки і розвитку, найвпливовіші на той час позарегіональні актори – США і Франція – зробили фокус виключно на військовому аспекті, відсунувши на другий план такі важливі питання, як економічний розвиток, інвестиції в інфраструктуру або посилення політичного представництва північних громад.

У період з 2001 року до кризи 2012 року міжнародне співтовариство виділило сотні мільйонів доларів на боротьбу з тероризмом через програми з військової підготовки, оснащення військових підрозділів та розвитку розвідувальних мереж в регіоні. Зокрема, у 2002 році США була започаткована Пансахельська ініціатива, спрямована на вирішення проблем безпеки в країнах Сахелю. У 2010 році проект було перейменовано в Транссахарське партнерство з боротьби з тероризмом (TSCTP), яке сьогодні охоплює 11 африканських країн (Idahosa, 2024). Партнерство очолюється Бюро у справах Африки Державного департаменту США та координується Міністерством оборони і Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). Головним розпорядником та виконавцем виступає створене у 2008 році Африканське командування США (AFRICOM). З 2008 року під командуванням AFRICOM знаходиться військова операція «Нескорена свобода – Сахара», у 2012 році перейменована у «Ялівцевий щит», метою якої є допомога країнам-партнерам США (Алжир, Буркіна-Фасо, Чад, Малі, Мавританія, Марокко, Нігер, Нігерія, Сенегал та Туніс) у боротьбі з терористичною загрозою через військову підготовку місцевих сил безпеки та забезпечення обладнанням (Zhu, Gao, 2024).

Ще один важливий актор, Франція, зосередилася на реалізації у 2008 році Плану «Сахель», основними пріоритетами якого була боротьба з тероризмом та підтримка програм розвитку в Малі, Нігері та Мавританії. Через Делегацію служби внутрішньої безпеки (SSI) і Місію військово-оборонного співробітництва (MCMD) Франція проводила навчання та надавала матеріально-технічну підтримку службам національної безпеки сахельських країн-партнерів (Medessoukou, 2018). План «Сахель» надихнув інші ініціативи, особливо з боку Європейського Союзу. «Європейська стратегія безпеки та розвитку в Сахелі», започаткована Радою ЄС у березні 2011 року, фокусувалася на сприянні розвитку і військової спроможності країн регіону. Для досягнення цієї мети ЄС було виділено 600 мільйонів євро (Venturi, 2017).

Після анонсування у 2011 році президентом Амаду Тумані Туре Спеціальної програми миру, безпеки та розвитку на півночі Малі (SPPSD), розробленої для соціально-економічного розвитку північних регіонів та зміцнення спроможності армії протистояти терористичній загрозі, ЄС виділив додаткові 50 мільйонів євро для підтримки цього проекту. Втім, практична реалізація програми не виправдала очікувань північних громад Малі і стала одним з тригерів туарезького повстання 2012 року. Більша частина бюджету, яка мала б піти на розвиток півночі (розбудову доріг, шкіл та лікарень, а також створення зернових банків і налагодження водопостачання), була спрямована на відбудову та переоснащення військової інфраструктури в регіоні. Зокрема, в деяких громадах Кідалю були створені «охоронні об'єкти», які мали виявляти та заарештовувати осіб, потенційно пов'язаних з «Аль-Каїдою» в країнах ісламського Магрибу. Уряд Туре також зазнав критики через розкрадання коштів, виділених донорами на реалізацію проекту (Wilandh, 2012). Свідомо відсунувши на другий план економічні та соціальні аспекти програми і надавши пріоритет репресивним діям, малійська влада створила підґрунтя для подальшої радикалізації суспільства та зростання підтримки неурядових суб'єктів в регіоні, які, на відміну від уряду, виконували життєво важливі функції з соціального забезпечення.

Таким чином, укорінення проблеми ісламістського екстремізму в Малі є наслідком багаторічної маргіналізації населення північних регіонів держави. Неспроможність малійської влади встановити контроль та задовольнити економічні, соціальні та безпекові потреби локальних громад стали причиною виникнення на півночі Малі сепаратистських рухів, діяльність яких підірвала крихку регіональну безпеку. Функціонування в регіоні ісламських організацій та переміщення алжирських джихадистів на північ Малі сприяли релігійному забарвленню конфлікту та еволюції проблеми в поточний конфлікт. Орієнтація міжнародного співтовариства виключно на безпековий аспект розвитку виявилася нездатною зупинити погіршення регіональної безпеки та розширення терористичної загрози в країнах Сахелю.

3.2. Еволюція проблеми ісламістського екстремізму в Малі після туарезького повстання 2012 року:

Спалах ісламістського екстремізму в Малі відбувся у результаті четвертого повстання туарегів у січні 2012 року, викликаного невдоволенням політикою маргіналізації. Триггером чергового повстання стало повалення режиму Каддафі в Лівії і повернення озброєних туарегів в Малі в жовтні 2011 року (Solomon, 2018). Для координації дій між розділеними клановими суперечками туарезькими племенами у жовтні 2011 року колишніми найманцями-туарегами був створений «Національний рух за визволення Азавада» (НРВА). Основною метою руху було створення незалежної туарезької держави – Азаваду – в північній частині Малі.

17 січня 2012 року туарезькі повстанці здійснили перший напад на малійський військовий гарнізон у місті Менака на північному сході країни. Не дивлячись на світський характер руху, до повстанців одразу приєдналися місцеві ісламістські угруповання. Тимчасовий союз був сформований 19 січня 2012 року у результаті створення Вищого ісламського комітету Малі, до якого увійшли лідери туарезьких повстанців та представники таких джихадистських угруповань, як «Аль-Каїда» в країнах ісламського Магрибу, «Ансар ад-Дін» та «Рух за єдність та джихад в Західній Африці» (Solomon, 2018).

Першою радикальною ісламістською організацією, що з'явилася на півночі Малі, була «Салафістська група проповіді та джихаду», створена у 1998 році в Алжирі у результаті внутрішнього розколу Збройної ісламської групи. Зазнавши значного тиску з боку алжирських сил безпеки на початку 2000-х років, організація була відсунута до пустелі на алжиро-малійському кордоні, де створила міцну тилову базу (Goïta, 2011). Основними джерелами фінансування слугували викупи за викрадених іноземців та активна участь у транскордонній злочинності, зокрема, контрабанді зброї, наркотиків та людей. У 2006 році вище керівництво організації присягнуло на вірність «Аль-Каїді» і в 2007 змінило назву на «Аль-Каїду» в країнах ісламського Магрибу (AKIM). Для посилення свого впливу на півночі Малі бойовики укладали союзи з

місцевими кочовими громадами через шлюби та гарантії захисту основних контрабандних маршрутів. Надання угрупованням гуманітарної допомоги локальним маргіналізованим громадам забезпечило їхню підтримку серед населення та заохочувало молодь доєднуватися до лав організації (Goïta, 2011). Метою АКІМ визначено насильницьке повалення секуляристських режимів в країнах Сахелю і створення на їх територіях ісламської держави. Організація була внесена до санкційних списків ООН 28 березня 2011 року (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee, 2011).

Друга джихадистська організація, «Ансар ад-Дін», була сформована у 2011 році в Кідалі одним з лідерів туарезьких повстань 1990-х років Іядом Аг-Галі. Приналежність лідера угруповання до племені Іфогас, що являє собою аристократичну верхівку туарегів, а також особистий авторитет Аг-Галі в національно-визвольному русі туарегів сприяли зростанню підтримки угруповання серед північних громад (Roetman, Migeon, 2019). Унікальність організації полягала у її ідеології, що ґрунтувалася на симбіозі шаріату та сахарських традицій ісламу. Хоча «Ансар ад-Дін» в основному складався з туарегів, його цілі відрізнялися від прагнень НРВА, і полягали у «поширенні ісламського закону, відновленні поваги до релігії та розбудові ісламського суспільства часів пророка, не обмежуючись виключно територіями Азаваду» (Roetman, Migeon, 2019). Це демонструє інтернаціоналістичний ухил угруповання, який пов'язується з тісним співробітництвом Аг-Галі з АКІМ, що дотримується принципів всесвітнього джихаду. Через терористичну діяльність та зв'язки з «Аль-Каїдою» угруповання було внесено до санкційних списків ООН 20 березня 2013 року (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee, 2013).

«Рух за єдність та джихад в Західній Африці» був створений у жовтні 2011 року в результаті відокремлення від АКІМ. За деякими даними, причиною розколу стали розбіжності щодо розподілу доходів від викрадення іноземців та домінуючого становища алжирців у керівництві організації (більшість членів «Руху» є представниками етнічних груп фулані та сонгай).

Мета угруповання – впровадження законів шаріату в Західній Африці та створення єдиної ісламської держави (Lebovich, 2013). 5 грудня 2012 року «Рух за єдність та джихад в Західній Африці» був внесений до санкційного списку ООН (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee, 2012). У серпні 2013 року угруповання об'єдналося з організацією «Аль-Мулясамун» на чолі з Мухтаром Бельмухтаром, створивши «Аль-Мурабітун»

Незважаючи на численні ідеологічні розбіжності між світським НРВА та ісламістами, спільні антиурядові настрої сприяли досягненню консенсусу щодо необхідності координації зусиль. У січні 2012 року малійські війська почали відступ з півночі через брак озброєнь, а вже у лютому Бамако втратив контроль над містами Менака та Кідаль (Solomon, 2018). На фоні трагічних новин з фронту, на півдні Малі почало зростати громадське невдоволення, що призвело до військового перевороту 22 березня 2012 року. У результаті перевороту хунтою було повалено режим Амаду Тумані Туре, скасовано діючу Конституцію та розпущено усі урядові установи. Хоча вже в квітні під тиском Економічного співтовариства країн Західної Африки (ECOWAS) військові передали владу цивільній адміністрації, вакуум, що виник в Бамако, був використаний повстанцями для закріплення військових досягнень на півночі. За березень союзниками було захоплено усі північні території Малі, у тому числі ключові міста Гао і Тімбукту, а 6 квітня 2012 року «Національний рух за визволення Азавада» проголосив незалежність туарезької держави Азавад (Solomon, 2018).

Після захоплення всієї північної частини Малі між союзниками почали проявлятися серйозні суперечності. Наприкінці травня 2012 року «Ансар ад-Дін» і НРВА підписали угоду про злиття та створення на захоплених територіях Ісламської Республіки Азавад. Однак політичні лідери туарезьких повстанців відкинули цю угоду, аргументуючи це тим, що союз з ісламістами суперечить світським принципам організації (Rupesinghe, Naghizadeh & Cohen, 2021). Виникнення розбіжностей щодо майбутнього характеру держави та розуміння безперспективності подальшого співробітництва призвели до

спалаху в червні 2012 року повномасштабної війни між колишніми союзниками.

До середини липня «Ансар ад-Дін» за підтримки АКІМ і «Руху за єдність та джихад в Західній Африці» витіснили НРВА з усіх великих міст на півночі, включаючи Гао, де була розташована штаб-квартира організації. У результаті, північ Малі опинилася під правлінням ісламістів, які в березні 2012 року проголосили заснування Ісламського Емірату Азавад та почали встановлювати нові порядки, засновані на радикально трактованих ісламських законах (Rupesinghe, Naghizadeh & Cohen, 2021). Зокрема, джихадистами було заборонено паління, музика, телебачення та будь-які «світські» розваги, наприклад, танці або гра у футбол. Державні школи було перетворено на школи Корану, а спілкування між чоловіками та жінками заборонено. У містах з'являлася ісламська поліція, відповідальна за нагляд за дотриманням нових релігійних правил. Прагнучи заручитися народною підтримкою, ісламісти надавали соціальні послуги, запроваджували фіксовані ціни на продукти харчування та вдосконалювали системи водопостачання. Зміцненню позицій ісламістів також сприяла їхня гнучка політика при призначенні емірів у захоплених ними населених пунктах. Керівниками адміністрації, як правило, ставали вихідці з того племені, яке репрезентує більшість населення того чи іншого району. Крім цього, на контрольованих бойовиками територіях встановлювалися суворі шаріатські закони, недотримання яких тягло за собою жорстке покарання (Rupesinghe, Naghizadeh & Cohen, 2021). Таке управління в цілому позитивно сприймалося місцевим населенням, втомленим нескінченною анархією, корупцією та високим рівнем злочинності, що завжди асоціювалися з секуляристським, орієнтованим на Захід офіційним режимом в Бамако.

Неспроможність малійської армії відновити контроль над північними регіонами перетворила їх на магніт для джихадистів з усього світу. Потенційна трансформація Малі на ісламістський осередок сприяла б поширенню радикалізму в регіоні, а далі – по всьому світу, що викликало занепокоєння

міжнародної спільноти. Зокрема, поширення відомостей про створення таборів підготовки джихадистів на півночі Малі продемонструвало необхідність негайного вирішення проблеми ісламістської окупації півночі Малі. Лідерство в антитерористичній кампанії в Малі взяла на себе Франція, що прагнула зберегти свій вплив в регіоні.

За сприяння Парижа 12 жовтня 2012 року Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію №2071 із закликом до ECOWAS та Африканського Союзу підготувати міжнародні сили інтервенції для вигнання ісламістів з північної частини Малі (Resolution №2071, 2012). З цією метою країнами-членами було виділено 3000 військовослужбовців. 20 грудня 2012 року РБ ООН була прийнята резолюція №2085, яка санкціонувала розгортання Міжнародної місії з підтримки Малі під проводом африканських країн (AFISMA) строком на 1 рік (Resolution №2085, 2012).

Поки тривала громіздка процедура планування, союз ісламістів активно розширював зону впливу за рахунок центральних регіонів Малі, зокрема, закріпившись у місті Конна – за сто кілометрів на північ від Бамако. Загроза захвату бойовиками столиці змусила президента Франції Франсуа Олланда діяти на випередження, розпочавши 11 січня 2013 року операцію «Сервал» з метою деокупації захопленої джихадистами півночі країни. Протягом двох місяців очолювана Францією коаліція знищила опорні пункти джихадистів та звільнила центральні і північні регіони Малі. Успіху операції сприяла ефективна військова стратегія, що полягала у комбінуванні піших патрулів і авіації, яка завдавала нищівних людських та матеріальних втрат ісламістам (Spet, 2015).

25 квітня 2013 року РБ ООН ухвалила резолюцію №2100, у рамках якої було створено Багатопрофільну стабілізаційну місію Організації Об'єднаних Націй в Малі (MINUSMA), до складу якої були включені сили AFISMA. Миротворча місія ООН отримала мандат на стабілізацію півночі Малі та підтримку політичного перехідного процесу в країні (Resolution №2100, 2013). Підписання Уагадуської угоди про припинення вогню між тимчасовим урядом

і туarezькими повстанцями в червні 2013 року відкрило шлях до організації і проведення перших з військового перевороту 2012 року парламентських і президентських виборів. У результаті, 11 серпня 2013 року новим президентом Малі став Ібрагім Бубакар Кейта.

Одним з основних пріоритетів новообраного президента Кейти було врегулювання конфлікту з туarezькими повстанцями, з якими в Бамако намітився спільний інтерес – боротьба з ісламістами. 20 червня 2015 року в Алжирі між малійським урядом, союзом проурядових північних збройних угруповань «Платформа» та коаліцією туarezьких повстанських угруповань під проводом «Координації рухів Азавада» (СМА) було підписано Угоду про мир і порозуміння в Малі (Pellerin, 2020). Ця угода була спрямована на відновлення миру в Малі через процеси регіоналізації (без надання автономного статусу Азаваду), реінтеграції колишніх повстанців у державні безпекові структури та соціально-економічний і інфраструктурний розвиток півночі країни. За імплементацією основних положень угоди мали спостерігати MINUSMA та Комітет з моніторингу виконання мирної угоди (Pellerin, 2020). Згідно зі звітом The Independent Observer, що виконує роль незалежного спостерігача за реалізацією Алжирських угод, у 2019 році 76.9% домовленостей між сторонами не було виконано (Report on the Implementation of the Agreement on Peace and Reconciliation in Mali, 2020). Таким чином, досягнення миру і стабільності на півночі Малі виявилось короткостроковим, зберігаючи вразливість цих регіонів до сепаратизму та ісламістської загрози.

Не дивлячись на успіх операції «Сервал», силам союзників не вдалося ліквідувати терористичну загрозу в регіоні. Хоча бойовики виявилися нездатними протистояти професійним французьким військовим у ближньому бою, нестабільність сахельських країн та прозорі кордони дозволили їм відступити до пустельних регіонів сусідніх країн, де вони мали змогу перегрупуватися, переозброїтися і розпочати партизанську війну з центральними урядами та силами безпеки. У результаті поширення ісламістської загрози в Сахелі, Франція замінила «Сервал» на більш амбітну

регіональну контртерористичну операцію «Бархан», спрямовану на боротьбу з ісламістськими екстремістськими угрупованнями у Мавританії, Малі, Буркіна-Фасо, Нігері і Чаді, які за ініціативи Франції у грудні 2014 року об'єдналися в рамках G5 Sahel для координації зусиль у покращенні регіональної безпеки та боротьби з терористичними та злочинними угрупованнями (Petidis, 2024). З цією метою резолюція №2359 РБ ООН від 21 червня 2017 року затвердила створення Об'єднаних сил G5 Sahel, що активно співпрацювали з французькими військовими та MINUSMA (Resolution №2359, 2017). Європейський Союз також долучився до контртерористичної діяльності через Тренувальну місію ЄС в Малі (EUTM-Mali), засновану в лютому 2013 року, та Місію ЄС з розбудови потенціалу (EUCAP-Sahel-Mali), розгорнуту в лютому 2014 року, які мали на меті підвищити здатність збройних сил Малі самотійно протистояти джихадистській загрозі (Petidis, 2024). Домінування в цілях вищезазначених операцій військових аспектів пояснює провал зусиль міжнародного співтовариства у боротьбі з ісламістами, адже агресивна контртерористична політика мала короткостроковий ефект на динаміку конфлікту в регіоні і не вирішувала фундаментальні проблеми, що сприяють дестабілізації.

Розгортання міжнародним співтовариством нових місій зі стабілізації безпекової ситуації в Малі відбувалося паралельно з розширенням терористичної загрози з північних регіонів країни до центральних. Населені переважно чорношкірими, напівкочовими народами фулані та сонгай, малійські регіони Мопті та Сегу перетворилися на один з ключових центрів діяльності джихадистів в Сахелі. Поширенню радикального ісламізму в центрі Малі сприяла відсутність контролю з боку центрального уряду, широка маргіналізація місцевих громад, а також укорінення в регіоні консервативних форм ісламу, успадкованих населенням з часів імперії Масіна (Cold-Ravnkilde, Ba, 2022). У 2015 році проповідником Амаду Куффа було заснувано ісламістське радикальне угруповання «Фронт визволення Масіни», що відіграло ключову роль у перетворенні центру Малі на важливий

ісламістський осередок. Укріпленню позицій джихадистів сприяло ефективне управління, засноване на зрозумілих та справедливих з точки зору населення законах шаріату, а також підтримка скотарів фулані, які протягом десятиліть вели боротьбу з іншими етнічними групами за доступ до землі та природних ресурсів (Tobie, 2017). «Фронт визволення Масіні» мав тісні зв'язки з джихадистськими угрупованнями на півночі Малі і приймав активну участь в окупації центральних регіонів в 2013 році.

У березні 2017 року бойовики «Ансар ад-Дін», АКІМ, «Аль-Мурабітун» та «Фронту визволення Масіні» оголосили про створення альянсу під назвою «Група підтримки ісламу та мусульман» (JNIM), що позиціонує себе у якості осередку «Аль-Каїди» в Західній Африці і сьогодні є найбільшою джихадистською організацією в Сахелі. Лідером угруповання є туарег Іяд Аг-Галі. Основною метою альянсу є виведення іноземних військ з країн Сахелю та створення на їх територіях ісламської держави. JNIM має опорні пункти на півночі та в центральній частині Малі, а також в трикутнику Ліптако-Гурма на спільному кордоні Малі, Буркіна-Фасо та Нігера. Особливістю угруповання є стратегія «локалізації», яка полягає у перерозподілі сфер впливу між фракціями альянсу, спираючись на їх етнічний склад. У результаті, JNIM вдалося культивувати вплив на низку етнічно різноманітних територій, позиціонуючи себе як інклюзивне об'єднання ісламістів (Haidara, 2023). Крім цього, включення до альянсу ключових джихадистських угруповань регіону дозволило JNIM утримати в своїх рядах досвідчених бійців і зібрати авторитетних представників різних етнічних груп у рамках однієї організації. 4 жовтня 2018 року угруповання було внесено до санкційного списку ООН (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee, 2018).

Структура організації заснована на балансі між автономією та взаємозалежністю між різними фракціями. Це дозволяє їм зберігати певну незалежність, водночас співпрацюючи та координуючи свої зусилля всередині альянсу, що унеможливорює спалах внутрішніх розбіжностей та боротьби за лідерство. Стратегічне керівництво JNIM походить зверху вниз і поділяється

на три рівні: вища керівна група (несе відповідальність за визначення загального стратегічного напрямку організації), регіональні командири (координують операції у визначених ними регіонах) і командири районів, що виконують накази на місцях (Nsaibia, Beevor, 2023). Таким чином, хоча складові групи JNIM зберігають певний рівень автономії, це не вільна коаліція розрізнених озброєних груп, а добре скоординоване об'єднання.

Основною військовою стратегією організації є ведення партизанської війни з силами міжнародних місій та урядовими військами. Ключовим елементом виступає підлив присутності супротивників з метою створення можливостей для власної експансії. Головними цілями джихадистів виступають поліцейські дільниці, військові бази, мерії та інші державні установи, фізичне руйнування яких створює вакуум влади і прокладає шлях для створення JNIM власних управлінських структур. Бойовики використовують різноманітні насильницькі тактики, зокрема застосування саморобних вибухових пристроїв, цілеспрямовані вбивства та широкомасштабні військові кампанії (Nsaibia, Beevor, 2023). Таким чином, зменшення присутності держави перетворює ісламістів на її альтернативу, дозволяючи їм встановлювати свою владу та закони в погано контрольованих регіонах.

JNIM глибоко інтегрована в регіональні злочинні структури, що забезпечує економічну автаркію організації (Eizenga, Williams, 2020). Основними джерелами фінансування є контрабанда палива, наркотиків та зброї, викрадення людей і худоби, пограбування гуманітарних конвоїв та урядових установ, а також видобуток корисних копалин, зокрема, золота. Важливу роль відіграють також надходження, отримані в обмін на безпеку або доступ до використання дорожньої інфраструктури. Збір закят, у свою чергу, дозволяє джихадистам JNIM створити образ законної влади, що дотримується релігійних правил, а також забезпечує фінансову спроможність угруповання надавати підтримку бідним верствам населення і проводити бойові операції в регіоні (Nsaibia, Beevor, 2023).

Управління JNIM в контрольованих регіонах традиційно засновано на законах шаріату, але має певні особливості. Зокрема, організація надає місцевим громадам більшу автономію у прийнятті рішень, що сприяє покращенню відносин з місцевими елітами. Ісламісти також надають громадам справедливую систему правосуддя, виступаючи медіаторами у суперечках і впроваджуючи суворі покарання за порушення громадського порядку. JNIM регулює соціальну поведінку на підконтрольних територіях, нав'язуючи дрес-код, гендерну сегрегацію та інші правила, які організація вважає сумісними зі своїм тлумаченням ісламу.

Важливо зазначити, що не всі громади мають мирні відносини з джихадистами. Однією з ключових стратегій угруповання по відношенню до «нелояльних» громад є економічна блокада як форма колективного покарання. Наслідки блокування ісламістами поселень є серйозними і призводять до ізоляції громад та обмеження їх доступу до основних товарів та послуг, що сприяє погіршенню продовольчої безпеки та економічної стабільності. Ще одним методом покарання є примусове виселення нелояльного населення з територій під контролем JNIM для створення буферних зон, у яких громади виявляються позбавленим будь-якої соціальної та економічної підтримки (Nsaibia, Beevor, 2023). Така діяльність сприяє виникненню гуманітарних катастроф в регіоні, які, через відсутність доступу до цих територій, майже неможливо зупинити. Зокрема, у звіті Міжнародного комітету порятунку зазначається, що у 2024 році в Малі близько 7,1 мільйонів людей потребують гуманітарної допомоги (Crisis in Mali, 2024). Це все демонструє катастрофічні наслідки неспроможності уряду та міжнародного співтовариства ліквідувати ісламістську загрозу і встановити контроль над усіма регіонами держави.

Сьогодні JNIM поширює свою діяльність на значну частину Малі, Буркіна-Фасо та Нігера, а також активно просуває свій вплив в країнах Гвінейської затоки, зокрема в Беніні, Того та Кот-д'Івуарі, де в період з 2021 по 2023 рік бойовиками було скоєно кілька масштабних терористичних актів (Haidara, 2023). Крім війни з міжнародними та урядовими силами безпеки,

альянс веде активну боротьбу з іншим джихадистським угрупованням – «Ісламською Державою у Великій Сахарі».

«Ісламська Держава у Великій Сахарі» була створена джихадистом із Західної Сахари Аднаном Абу Валід ас-Сахраві, який присягнув на вірність халіфу «Ісламської Держави» аль-Багдаді у 2015 році. Ця присяга призвела до розколу в рядах організації «Аль-Мурабітун», шуру якої очолював ас-Сахраві. Хоча організація активно функціонує з 2016 року, провінцією ІД в Сахелі вона була проголошена лише в березні 2022 року, і до цього розглядалася як одна з фракцій «Західноафриканської провінції Ісламської Держави». Сьогодні угруповання діє переважно на прикордонних територіях між Буркіна-Фасо, Малі та Нігером (Ліптако-Гурма). Склад організації відображає етнічне різноманіття регіонів функціонування і включає представників фулані, арабів, туарегів, давсахак, сонгаїв і джерма. Центральне керівництво історично складається з бойовиків із Західної Сахари (Cold-Ravnkilde, Ва, 2022). Угруповання було включено до санкційного списку ООН 23 лютого 2020 року (Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee, 2020).

Структура організації має строго ієрархічний характер. Вище керівництво «Ісламської Держави Сахель» складається з шури, очолюваної намісником, якому підпорядковуються усі структури угруповання: військовий і юридичний відділ, відділ матеріально-технічного забезпечення та управління ЗМІ, відповідальне за комунікацію та поширення діяльності угруповання в інформаційному просторі. На захоплених територіях призначаються еміри та польові командири, діяльність яких знаходиться під контролем головного намісника (Warner, 2021).

Стратегія організації також має деякі особливості. Зокрема, «візитною картою» ІД в Сахелі є невибірковий характер застосування насильства. У березні 2022 року угруповання розпочало безпрецедентний наступ у регіонах Менака та Гао (Малі) і за шість місяців бойовиками було вбито понад тисячу людей, більшість з яких – мирні жителі (Nsaibia, 2024). Ще один аспект стосується військової стратегії, зокрема, використання ісламістами засідок,

смертників і збройних нападів на транспортних засобах для боротьби з супротивниками. Окрім насильницької діяльності, організація залучена також до транскордонної злочинності, викрадень людей, худоби і здирництва, що забезпечує фінансову спроможність осередка ІД в регіоні проводити операції. В управлінні захопленими територіями бойовики спираються на залякування, а не співробітництво з місцевими громадами, що демонструє особливу жорстокість угруповання (Warner, 2021).

Не дивлячись на проголошення в 2014 році глобального суперництва між «Аль-Каїдою» та «Ісламської Державою» за лідерство в міжнародному джихадистському русі, до 2019 року відносини між їх осередками в Сахелі мали нейтральний характер, що було пов'язано із залученням угруповань до єдиних регіональних злочинних структур і спільним корінням в АКІМ (Nsaibia, 2021). 2019 рік ознаменував радикальний розрив між двома групами, які розпочали відкриту війну після років відносно мирного співіснування. Виникнення серйозних розбіжностей щодо контролю за основними контрабандними мережами та боротьба за вплив в Сахелі є основними факторами, що спровокували початок бойових дій. Незважаючи на те, що JNIM здобула перевагу в центральних регіонах Малі, Буркіна-Фасо та країнах Гвінейської затоки, бійці ІД Сахель значно розширили свій вплив на півночі Малі (Гао та Менака), а також вздовж кордону між Нігером та Малі з 2022 по 2023 роки, послабивши позиції супротивника в регіоні. Конфлікт особливо загострився у 2023 році, коли дві організації змагалися за перевагу в прикордонному районі Ліптако-Гурма, у результаті чого загинуло понад 300 комбатантів (Nsaibia, 2024).

Таким чином, спровокована туарезьким повстанням 2012 року дестабілізація на півночі країни створила сприятливе середовище для посилення позицій ісламістів в регіоні. Націлені переважно на військову підтримку зусилля міжнародного співтовариства виявилися недостатніми для викорінення проблеми ісламістського екстремізму в Малі. Навпаки, витіснення ісламістів з північних регіонів призвело до їх переміщення в

центральної частини країни, де історично сформований вакуум влади дозволив їм закріпитися, перегрупуватися та відновити боротьбу з центральним урядом, неспроможним конкурувати з джихадистськими угрупованнями в таких життєво важливих для населення питаннях, як надання базових соціальних послуг. Зіткнення між ключовими збройними групами лише посилюють дестабілізацію, сприяючи погіршенню безпекової ситуації в Малі і зростанню насильства, що загрожує як регіональній, так і міжнародній стабільності.

3.3. Державні перевороти 2020-2021 років: переорієнтація зовнішньополітичного курсу Малі та його вплив на розвиток конфлікту:

Стабільне погіршення безпекової ситуації в Малі, викликане неієздатністю уряду Кейти ліквідувати ісламістську загрозу, а також фальсифікації результатів парламентських виборів у березні 2020 року призвели до спалаху масових протестів в країні. Населення вимагало відставки президента Ібрагіма Кейти, придушення ісламістського повстання та проведення демократичних виборів. 18 серпня в країні відбувся черговий військовий переворот, у результаті якого до влади прийшли військові, що ознаменувало кінець восьмирічної політичної стабільності в Малі. Введення санкцій з боку країн-членів ECOWAS змусило хунту передати владу перехідній цивільній адміністрації на чолі з Бахом Н'дау строком на 18 місяців. Не дивлячись на це, на ключових урядових посадах переважали військові, які прагнули зберегти владу в своїх руках, що призвело до ще одного військового перевороту в травні 2021 року. У результаті, тимчасовим президентом Малі став полковник Ассімі Гоїта, який очолював державний переворот 2020 року (Coups d'état and Political Instability in the Western Sahel, 2022). У червні 2021 року він підписав указ про продовження перехідного періоду на 2 роки, а в січні 2022 – ще на 5, що викликало обурення з боку ECOWAS. 9 січня 2022 року на позачерговій сесії в Аккрі країни-члени ECOWAS призупинили членство, закрили кордони та наклали суворі економічні санкції на Малі у відповідь на «неприйнятну» затримку проведення виборів після військового перевороту 2020 року. Остаточним розривом

відносин став односторонній вихід Малі (разом з Буркіна-Фасо та Нігером) з ECOWAS в січні 2024 року. З метою послаблення напруженості 24 лютого 2024 року країни-члени ECOWAS зняли санкції з Малі, Буркіна-Фасо та Нігера, заохочуючи їх до мирного діалогу, що, однак, не призвело до бажаного результату (Pichon, 2024).

Паралельно зі зміною вищого керівництва держави серед громадськості відбулося зростання невдоволення антитерористичним зусиллями уряду та його партнерів в північних і центральних регіонах Малі (Sow, Koné, 2023). Майже десятирічна присутність в державі європейських та міжнародних миротворчих сил не тільки не призвела до викорінення проблеми ісламістського екстремізму, а посприяла розширенню джихадистських мереж на весь субрегіон Сахель. Міжнародні партнери виявилися нездатними покращити обороноздатність збройних сил Малі та скорегувати військову стратегію таким чином, щоб ефективно протистояти партизанським тактикам ісламістів. Крім цього, історична недовіра призвела до зниження підтримки населенням присутності іноземних (особливо французьких) військ на території держави. Зростання антизахідних настроїв серед малійської громадськості було використано хунтою для власної легітимації та зміни зовнішньополітичної орієнтації держави.

Ворожість з боку громадськості, охолодження відносин з новим малійським керівництвом та відчуття «загрузнення» в Сахелі сприяли перегляду президентом Франції Макроном військової присутності в регіоні. У липні 2021 року французький уряд оголосив про зменшення військового складу до 2500 службовців. Це рішення було використано хунтою як виправдання для початку тісної співпраці з російською ПВК «Вагнер», яка розглядалася в Малі як більш ефективний партнер у боротьбі з джихадистами, враховуючи досвід найманців в Сирії та Лівії. Спалах антифранцузьких мітингів в Бамако в лютому 2022 року та постійний тиск з боку військової хунти прискорили процес виведення французьких військ, який офіційно завершився 15 серпня 2022 року. 9 листопада 2022 року президент Франції

Макрон проголосив про припинення операції «Бархан» в Малі, поклавши цим кінець десятирічній присутності французьких військ в цій державі (King, 2023). Дотримуючись антизахідного курсу, тимчасовий президент Ассімі Гоїта заявив у травні 2022 року про вихід Малі з G5 Sahel, аргументуючи це тим, що організація була створена та функціонувала під впливом Франції і виявилася неефективною в контексті боротьби з тероризмом. 31 грудня 2023 року ООН оголосила про завершення виведення MINUSMA з Малі, що відбулося на «прохання» малійського перехідного уряду «негайно покинути територію держави» (Sow, Koné, 2023).

Дистанціювання від традиційних партнерів у сфері безпеки призвело до формування нових регіональних структур. 16 вересня 2023 року очолювані військовими хунтами Малі, Буркіна-Фасо та Нігер підписали Хартію «Ліптако-Гурма», заснувавши «Альянс держав Сахелю». Метою альянсу є забезпечення колективної оборони та надання взаємної підтримки в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю та будь-якими іншими загрозами суверенітету та територіальній цілісності цих країн (Charter of Liptako-Gourma Establishing the Alliance of Sahel States, 2023). 6 грудня 2023 року Чад і Мавританія заявили про можливий розпуск G5 Sahel через вихід з організації її ключових членів. Для зміцнення існуючого пакту про взаємну оборону 6 липня 2024 року військові лідери «Альянсу держав Сахелю» на саміті в Ніамеї підписали договір про створення Конфедерації держав Сахеля, ознаменувавши цим формування нового регіонального економічно-військового блоку. Заявленими цілями Конфедерації є створення об'єднаних сил для боротьби з тероризмом; об'єднання ресурсів для побудови спільної енергетичної та комунікаційної інфраструктури; створення спільного ринку та валютного союзу; забезпечення вільного пересування людей, товарів і послуг тощо. Кінцевою метою є створення федерації трьох держав в рамках єдиного суверенного утворення (Mintoiba, 2024). Таким чином, створення Конфедерації держав Сахелю символізує пошук країнами регіону стратегічних альтернатив вже існуючим, орієнтованим на Захід регіональним

організаціям, які не визнали легітимність режимів, встановлених військовими хунтами, а також виявилися неспроможними забезпечити стабільність та безпеку в Сахелі.

Результатом охолодження відносин з Францією стало поглиблення військового співробітництва Малі з російською ПВК «Вагнер». У 2021 році «Вагнер» розгорнув тисячу найманців в Малі, а після переходу загонів у 2023 році під державний контроль РФ у рамках «Африканського корпусу» подвоїв свою військову присутність до 2 тисяч осіб. Співробітництво між російськими найманцями та малійською хунтою ґрунтується на взаємовигідних умовах: найманці підтримують військовий режим, проводять навчання малійської армії та антитерористичні операції в обмін на концесії на видобуток нафти, золота та алмазів. Захват спільними силами малійської армії та ПВК «Вагнер» в 2023 році «столиці» туарезьких повстанців Кідаль та одностороннє розірвання хунтою в червні 2024 року Алжирських угод (2015) призвели до чергового загострення на півночі Малі. Зокрема, у липні 2024 року Стратегічна структура захисту народу Азавада (CSP-DPA), що є коаліцією політичних і військових рухів туарезьких повстанців, виступила проти малійської армії та російських найманців біля селища Тінзаутен, завдавши їм значних втрат (Faulkner, 2024). Російська пропаганда використала цей факт для звинувачення України у підтримці туарезьких сепаратистів, що призвело до одностороннього розриву дипломатичних відносин Малі з Україною 4 серпня 2024 року (Statement of the MFA of Ukraine, 2024). Отже, відносна стабільність на півночі Малі, що підтримувалася миротворцями ООН, була зруйнована недалекоглядною політикою полковника Гоїти і призвела до чергового витку ескалації у відносинах з туарегами, які повернулися до збройної боротьби з урядом за незалежність Азавада.

Незважаючи на досвід ПВК «Вагнер» у боротьбі з ісламістами, переорієнтація малійської хунти на співробітництво з російськими найманцями не призвела до бажаних результатів. Навпаки, прибуття «Вагнера» остаточно підірвало довіру між режимом та громадами у спірних

регіонах через, зокрема, зростання нападів з боку сил безпеки на мирних жителів (наприклад, інцидент у місті Моура, Мопті, де в березні 2022 року малійська армія та «Вагнер» вбили близько 500 мирних жителів) (Faulkner, 2024). Кордон Малі з Буркіна-Фасо та Нігером й досі залишається найбільш вразливими до терористичної загрози регіоном, де в 2023 році було здійснено 60% усіх атак в Центральному Сахелі (Global Terrorism Index, 2024). Черговий спалах сепаратистського руху на півночі дозволив ісламістам за два останні роки розширити сферу впливу за рахунок південних регіонів Малі, зокрема Кулікоро та Сікассо, що до цього майже не зазнавали атак джихадистів. У 2024 році активізувалися також напади навколо столиці країни. Кількість терористичних актів в радіусі 150 кілометрів від Бамако зросли майже втричі (34 інцидента) порівняно з 2022 (13) та 2020 (3) роками (Militant Islamist Groups Advancing in Mali, 2024). Крім цього, 17 вересня 2024 року бойовики JNIM провели штурм школи жандармерії та військової бази в самому Бамако, у результаті чого загинуло близько 77 людей. Це був перший випадок за 9 років, коли ісламістські угруповання завдали удару по столиці країни. Нестабільність в Сахелі загрожує також прибережним країнам Західної Африки. У 2023 році джихадистські угруповання почали просування до кордонів Малі з Кот-д'Івуаром, Гвінеєю, Сенегалом і Мавританією, де протягом року відбулося два десятки насильницьких нападів (Militant Islamist Groups Advancing in Mali, 2024).

Таким чином, зміна партнерів у безпековій сфері, що відбулася внаслідок приходу до влади в Малі військової хунти та зростання антизахідних настроїв в суспільстві, не призвела до суттєвих змін. Навпаки, чинні тенденції розвитку ісламістського руху в Малі демонструють стабільне погіршення безпекової ситуації в державі та зниження спроможності сил безпеки реагувати на розширення терористичної загрози. Це, зокрема, зумовлено збереженням агресивної військової стратегії у боротьбі з ісламістською загрозою, що не усуває фундаментальні причини радикалізації, пов'язані з поганим управлінням, соціально-економічною маргіналізацією населення та

відсутністю контролю за периферійними районами, а отже, має короткостроковий ефект, не сприяючи вирішенню кризи та стабілізації ситуації в регіоні.

РОЗДІЛ 4. БУРКІНА-ФАСО: ПРИЧИНИ ТА СПЕЦИФІКА ІСЛАМІСТСЬКОЇ ЗАГРОЗИ

4.1. Витоки ісламістського радикалізму в Буркіна-Фасо:

Буркіна-Фасо здобула незалежність у 1960 році і протягом десятиліть була занурена у політичну нестабільність, викликану періодичними військовими повстаннями, державними переворотами і соціальними заворушеннями. Політичній стабілізації держави сприяло встановлення двадцятисемирічного правління диктатора Блеза Кампаоре, який прийшов до влади у 1987 році в результаті військового перевороту. За часів його правління Буркіна-Фасо сформувала імідж відносно мирної і стабільної держави, і навіть після спалаху сепаратистського, а згодом ісламістського повстання в сусідньому Малі довгий час не розглядалася міжнародним співтовариством як потенційний плацдарм для розширення терористичної загрози в регіоні (Векое, Burchard, 2021).

До 2015 року ситуація в Буркіна-Фасо залишалася контрольованою, що пояснювалося особливою політикою уряду Кампаоре щодо ісламістів. Ця політика полягала у укладанні державою «угод про ненапад» з радикальними елементами, які переважно базувалися у погано контрольованих прикордонних районах з Малі та Нігером. Фактично, уряд зобов'язувався не переслідувати джихадистів та дозволяв їм експлуатувати ключові контрабандні мережі, що проходили через північну частину країни, в обмін на надання бойовиками хабарів державним чиновникам, у тому числі, членам правлячої еліти, та ненапад на державні установи (Crone, 2017). Цей крихкий баланс забезпечував відносну стабільність в країні, але був зруйнований у результаті започаткування Францією у липні 2014 року операції «Бархан», яка охоплювала 5 країн Сахелю – Малі, Буркіна-Фасо, Мавританію, Чад та Нігер, та створення у грудні 2014 року регіональної антитерористичної структури G5 Sahel. Ще одним фактором стала зміна вищого політичного керівництва країни. У жовтні 2014 року в Уагадугу відбулося народне повстання, яке поклало край режиму Блеза Компаоре. Невдоволення громадськості було викликано

корумпованістю режиму та черговою спробою Компаоре обійти конституційні обмеження щодо терміну перебування на посаді президента. Після невдалої спроби державного перевороту проти перехідного уряду з боку осіб, пов'язаних з поваленим диктатором, у 2015 році до влади в країні прийшов Рок Марк Крістіан Каборе, який став першим президентом Буркіна-Фасо після проголошення незалежності, що отримав посаду конституційним шляхом у результаті виборів (Crone, 2017). Таким чином, залучення Буркіна-Фасо до антитерористичних операцій та структур, дислокація французьких військ на території держави та зміна уряду сприяли трансформації політики щодо ісламістської загрози з «компромісної бездіяльності» на жорсткий військовий підхід, що стало тригером початку повномасштабного ісламістського повстання в цій країні.

З 2015 року в Буркіна-Фасо відбулася серія терористичних атак, у результаті яких загинули близько сотні людей. Зокрема, у січні 2016 року угруповання «Аль-Мурабітун», пов'язане з АКІМ, здійснило два напади в столиці країни, Уагадугу, забрав життя тридцяти людей. Ще вісімнадцять осіб було вбито у результаті чергового терористичного акту в столиці в серпні 2017 року. Ця серія була спрямована на демонстрацію джихадистами своєї сили та спроможності, незважаючи на вигнання з бази на півночі Малі, здійснювати атаки проти «французьких хрестоносців» та їх союзників у столиці сусідньої держави. Крім цього, з 2015 року спостерігалось стрімке погіршення безпекової ситуації у північній частині країни, особливо в прикордонній зоні з Малі та Нігером, де ісламісти здійснили сотні атак проти національних сил безпеки. Слабкий рівень присутності держави в цьому регіоні створив там вакуум влади, який був використаний «Ісламською Державою Великої Сахари» (з березня 2022 року – «Ісламська Держава Сахель») для утвердження свого впливу в регіоні, в якому традиційно домінували осередки «Аль-Каїди», та демонстрації сили для отримання визнання з боку центрального керівництва «Ісламської Держави» (Crone, 2017). З цього видно, що криза в Малі мала ефект доміно, поширивши проблему ісламістського екстремізму на весь

субрегіон Сахель, зокрема, Буркіна-Фасо, де внутрішня нестабільність сприяла укріпленню позицій джихадистів.

Однією з ключових проблем Буркіна-Фасо є слабка присутність держави у віддалених регіонах країни і її нездатність надавати базові послуги місцевому населенню. Протягом десятиліть північні регіони країни, зокрема, провінція Сум, знаходилися поза увагою уряду і перетворилися на центр міжетнічної напруженості. Цей феномен пояснюється історичним конфліктом між скотарями, представленими переважно напівкочовими племенами фулані, що становлять лише 6,8% від загального населення Буркіна-Фасо, та фермерами за доступ до вкрай обмежених в пустельній зоні природних ресурсів, який поглиблювався політичними елітами, переважно представленими вихідцями з землеробських осілих громад. Зокрема, погіршенню відносин між громадами сприяли земельні реформи Компаоре 1990-х років, що призвели до розширення сільськогосподарських угідь за рахунок скорочення пасовищ та блокування традиційних шляхів перегону скота (Bisson, Cottyn & Bruijne, 2020). Тривала політична нестабільність зменшила здатність Уагадугу поширювати свою владу на сільські, периферійні райони, залишаючи земельний арбітраж місцевим представникам, серед яких традиційно домінували фермери. Поглибленню маргіналізації скотарських громад сприяв також обмежений доступ до державних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, безпека, водопостачання і електроенергія, та фактичне виключення їх представників з політичного життя держави (Burkina Faso: Stopping the Spiral of Violence, 2020). Це все призвело до формування серед фулані відчуття ізоляції, стимулюючи ненависть до інших громад та залучення до радикальних угруповань, які не просто надавали молоді можливості для заробітку та підвищення соціального статусу, але й допомагали у боротьбі з іншими етнічними групами, зокрема, землеробськими громадами догонів та мосі.

Високий рівень залученості представників фулані у екстремістські організації призвів до формування феномену «джихаду фулані», який слугував

виправданням для поглиблення стигматизації спільноти та жорстокого поводження з боку національних сил безпеки і локальних груп самооборони (Bisson, Cottyn & Bruijne, 2020). Виникнення на півночі країни вакууму безпеки через повалення режиму Компаоре у 2014 році та поступове посилення ісламістського руху призвели до створення в регіоні груп самооборони, які, з огляду на відсутність підтримки з боку центрального уряду, брали на себе виконання функцій держави з захисту та вирішення конфліктів. Однією з найбільших груп самооборони Буркіна-Фасо є «Koglweogo», назва якої з мови народності мосі перекладається як «Охоронці з кущів». Цей рух вперше з'явився у 2015 році і швидко поширив свій вплив у північних, східних та центральних регіонах країни. До складу «Koglweogo» в основному входять представники етнічної групи мосі, яка становить майже 50% населення Буркіна-Фасо, і сьогодні налічує близько 45 000 членів. Хоча основною метою руху є захист населення від злочинності та джихадистів, його члени неодноразово були залучені до актів насильства над цивільними особами, особливо представниками народності фулані (Duruu, 2018). Це призвело до формування аналогічних загонів самооборони фулані, зокрема, угруповання «Руга», яке захищало права скотарів на сході та півночі країни і протистояло нападам з боку «Koglweogo» (Bisson, Cottyn & Bruijne, 2020). Відсутність контролю над діяльністю загонів самооборони слугує причиною зростання міжетнічних протиріч та насильства в маргіналізованих регіонах країни, а також сприяє підвищенню зацікавленості фулані до співпраці з джихадистами, які здатні захистити ці громади від нападів з боку інших етнічних груп, які часто відбуваються за мовчазної згоди уряду, та надавати базові соціальні послуги.

Буркіна-Фасо являє собою одну з найбідніших країн у світі, яка, згідно зі звітом Програми розвитку ООН 2023 року, посідає 185 місце зі 193 за індексом людського розвитку (Human Development Report, 2023). Економіка держави спирається переважно на сільське господарство, у якому зайнято близько 80% населення, та видобуток золота, на якій у 2023 році припадало

80,4% експорту країни, перетворюючи дорогоцінний метал на ключовий рушій економічного розвитку (Burkina Faso: Economic Indicators, 2024). Крім цього, надра північних регіонів Буркіна-Фасо (Сахель, Північ та Центр-Північ) містять різноманітні мінеральні ресурси, такі як марганець, вапняк, мармур і фосфати, що робить їх привабливими для транснаціональних компаній. Спорудження іноземними компаніями в регіоні заводів з видобутку корисних копалин надало місцевому населенню надію на покращення економічного становища через створення робочих місць та розвитку базової інфраструктури. Втім, поява цих заводів значно погіршила економічну ситуацію на півночі, замінивши традиційні способи видобутку корисних копалин механізованими методами. До того ж, основні доходи від видобутку розподілялися між іноземними компаніями та політичними елітами, зберігаючи занедбаність північних регіонів, де рівень бідності місцевого населення становить 60%, порівняно з середнім по країні показником у 40% (Abdallah, Lartey, 2022). У результаті, функціонування в регіоні західних видобувних компаній почало розглядатися населенням як повторна колонізація та пограбування, а відсутність економічної підтримки з боку уряду – як зрада, сприяючи радикалізації громад та перетворюючи безробітну молодь на основний пул для вербування екстремістами.

Ще одним фактором зростання популярності ісламістів стала маргіналізація мусульманського населення. Буркіна-Фасо є поліконфесійною державою, яка поєднує мусульман (60% населення), християн (25%) і анімістів (15%), і, хоча історично ці релігійні громади проживали гармонійно, в державі існує певний рівень напруженості. Зокрема, більшість переважно мусульманських етнічних груп Буркіна-Фасо проживають на півночі країни, де доступ до державних послуг є вкрай обмеженим, що негативно позначається на рівні життя цих громад. Крім цього, мусульманська спільнота погано представлена в державному управлінні, про що, зокрема, свідчить той факт, що за всю історію незалежного існування країни лише один президент Буркіна-Фасо був мусульманином, тоді як решта – християни (Zamkowska,

2022). Брак державних освітніх установ в північних регіонах сприяв створенню там благодійними організаціями медресе, які надавали можливість населенню здобувати безкоштовну релігійну освіту. Відсутність контролю призвів до поширення в цих школах ультраконсервативних дискурсів, сприяючи релігійній радикалізації молоді. При цьому, загальний рівень освіти залишався дуже низьким і при працевлаштуванні випускники медресе не могли конкурувати зі здобувшими світську освіту молодими людьми. До того ж, у деяких державних установах, зокрема, в світських школах, спостерігалися випадки заборони на носіння релігійного вбрання (паранджі), що призвело до поширення серед мусульманського населення країни відчуття розчарування та дискримінації (Zamkowska, 2022).

Фізичному поширенню ісламістської загрози з Малі до Буркіна-Фасо та інших країн Сахелю сприяли прозорі кордони, які дозволили бойовикам вільно пересуватися в регіони, щоб здійснювати напади, переховуватися або займатися транснаціональною контрабандою, що слугує важливим джерелом фінансування для всіх джихадистських угруповань. Зокрема, коли французькі військові втрутилися в Малі в 2013 році, бійці АКІМ з давнім досвідом партизанської боротьби незабаром відступили в сусідні країни, наприклад, на північ Буркіна-Фасо, де знайшли тимчасовий притулок (Crone, 2017). Це пояснює тісні зв'язки локальних джихадистів з Малі, адже більшість угруповань, що функціонують сьогодні в Буркіна-Фасо, або походять з Малі, або були створені під впливом досвіду малійських ісламістів. Така взаємозалежність має негативні наслідки для регіональної безпеки, адже дестабілізація в одній країні Сахелю сприяє дестабілізації в інших.

Таким чином, виникнення проблеми ісламістського екстремізму в Буркіна-Фасо є наслідком погіршення безпекової ситуації в Малі і поширення терористичної загрози через погано контрольовані державні кордони. Зміна вищого керівництва Буркіна-Фасо та залучення держави до антитерористичної діяльності сприяли активізації наступу з боку радикальних організацій в маргіналізованих прикордонних регіонах держави. Відсутність доступу до

державного управління та основних послуг підсилювала ворожість північних громад до держави, а історично сформований вакуум влади створив сприятливі умови для розширення діяльності та посилення впливу джихадистських угруповань.

4.2. Еволюція ісламістської загрози та антитерористичні заходи в Буркіна-Фасо:

Після перших великих терористичних атак у столиці країни в 2016 та 2017 роках, Буркіна-Фасо поступово перетворилася на епіцентр насильницького екстремізму в Сахелі. Однією з причин значного погіршення безпекової ситуації в державі стало створення на півночі країни у 2016 році першого локального джихадистського угруповання – «Ансарул Іслам».

Рух «Ансарул Іслам» зародився у грудні 2016 року в провінції Сум, а його засновником став фуланійський проповідник Ібрагім Малам Діко, який протягом багатьох років займався проповідями консервативних ісламських ідей в мечетях на півночі Буркіна-Фасо та виступав з критикою секуляристського режиму, завдяки чому здобув популярність та повагу з боку місцевого населення. Після спалаху ісламістського повстанського руху в Малі Діко та його послідовники вирушили до центральних регіонів країни, де, за деякими даними, познайомився з лідером «Фронту визволення Масіни» Амаду Куфа, який згодом став його наставником (*The Social Roots of Jihadist Violence in Burkina Faso's North*, 2017). У 2013 році французькі війська заарештували Діко на півночі Малі і до 2015 року він перебував у в'язниці в Бамако через підозру у зв'язках з джихадистами. У листопаді 2016 року, після повернення до провінції Сум, він почав мобілізувати прихильників для створення місцевого ісламістського угруповання. У цей час сили безпеки Буркіна-Фасо запровадили надзвичайний стан у деяких частинах Суму в пошуках радикалів, що повернулися з Малі. У процесі силовики застосовували насильство проти цивільного населення та місцевих старійшин, підозрюючи їх у зв'язках з малійськими ісламістами, що призвело до радикалізації суспільства, у результаті чого у грудні 2016 року Діко та 30 озброєних чоловіків напали на

військовий форпост поблизу малійського кордону в Сумі, вбивши 12 солдатів (Le Roux, 2019). Ця подія вважається символом створення угруповання, яке було визнано терористичною організацією та внесено до санкційного списку США у 2018 році (State Department Designation of Ansarul Islam, 2018).

«Ансарул Іслам» в основному складається з народності фулані, але серед членів організації є також представники мосі, догонів і сонгаїв, які в рівній мірі потерпають від поганого управління. Основною метою угруповання є боротьба з секуляристським режимом в Угадугу та побудова справедливої, заснованої на законах шариату держави, прообразом якої в пропаганді «Ансарул Іслам» виступає доколоніальна імперія фулані – Масіна (Bekoe, Burchard, 2021). Угруповання використовує ворожість місцевого населення до держави для залучення прихильників, маніпулюючи важким становищем маргіналізованого населення периферійних регіонів та заохочуючи громади виступати проти соціальної нерівності та дискримінації. Ці заклики знаходять відгук серед представників нижчих верств суспільства, особливо молодих скотарів фулані, для яких залучення до терористичної діяльності є єдиними шляхом для самореалізації та збагачення. «Ансаруль Іслам» позиціонує себе також як група самооборони, захищаючи громади скотарів та їх худобу від нападів з боку інших етнічних груп або бандитських загонів. Угруповання функціонує переважно півночі та сході Буркіна-Фасо, а також вздовж кордонів між Буркіна-Фасо, Малі та Нігером – у регіоні Ліптако-Гурма (Bekoe, Burchard, 2021).

У своїй діяльності бойовики націлюються на національні сили безпеки та оборони (у тому числі, на іноземні антитерористичні підрозділи), цивільну та військову інфраструктуру, а також державні установи, щоб підірвати присутність влади та посилити свій наратив про байдужість уряду до власних громадян (Afriyie, 2019). Крім цього, «Ансарул Іслам» відомий своїми нападами на цивільне населення та місцевих старійшин, які виступають проти ідеології ісламістів або підтримують контакти з урядом. Для проведення атак джихадисти використовують здебільшого стрілецьку зброю та саморобні

вибухові пристрої. Використання групою СВП, ймовірно, є результатом надання допомоги і навчання з боку JNIM, з яким «Ансарул Іслам» зберігає тісні зв'язки. Фінансування діяльності відбувається завдяки залученню угруповання до контрабанди, викрадення людей та худоби, незаконного видобутку золота на контрольованих територіях, а також збору коштів на контрольно-пропускних пунктах (Afriyie, 2019). Участь бойовиків в бандитизмі демонструє терористично-кримінальну направленість угруповання.

«Ансарул Іслам» відіграв значну роль у дестабілізації ситуації на півночі Буркіна-Фасо. З 2016 по 2018 рік більше половини нападів у країні були пов'язані з цією організацією, при чому 55% усіх нападів були направлені проти цивільного населення, що є найвищим показником серед усіх ісламістських екстремістських угруповань Сахелю (Le Roux, 2019). Діяльність «Ансарул Іслам» змусила понад 100 000 людей покинути свої домівки, що призвело до руйнування крихкого етно-релігійного балансу в країні та зростання навантаження на економіку Буркіна-Фасо, не здатну забезпечити розміщення та адекватну підтримку переселенців. Втім, у 2019 році угруповання почало втрачати свої позиції, що викликано рядом факторів. По-перше, після смерті засновника угруповання Ібрагіма Діко у травні 2017 року на чолі організації став Джафар Діко, який не мав впливу та харизми брата. Зміна вищого керівництва, за деякими даними, призвела до внутрішньої дезорганізації «Ансарул Іслам», який сьогодні налічує не більше кількох сотень активних бойовиків. По-друге, ослабленню угруповання сприяла зростаюча присутність національних сил безпеки в північних регіонах Буркіна-Фасо в поєднанні з активізацією антитерористичних заходів французьких збройних сил в рамках операції «Бархан» в центральних регіонах Малі, що призвело до ускладнення оперативного середовища для бойовиків. По-третє, хоча «Ансарул Іслам» значною мірою покладався на наратив про неспроможність держави забезпечити гідний розвиток населенню північних регіонів для отримання підтримки з боку місцевих громад, організація не

надавала базові послуги цим громадам після їх ізоляції від держави. Крім цього, напади на цивільне населення та залучення до бандитизма також сприяли зниженню рівня підтримки угруповання серед місцевого населення (Le Roux, 2019). Втрата підтримки в поєднанні з дедалі складнішою оперативною обстановкою через зусилля сил безпеки призвели до зменшення впливу та активності «Ансарул Іслам» з 2019 року, хоча угруповання й досі відіграє дестабілізуючу роль на півночі країни, підтримуючи зв'язки з іншими джихадистськими та злочинними організаціями.

Крім «Ансарул Іслам», в північних та східних регіонах Буркіна-Фасо функціонують також численні осередки таких ісламістських організацій, як JNIM та «Ісламська Держава в Великій Сахарі», що беруть коріння в ісламістському повстанському руху в Малі. Ці угруповання скористалися слабкістю держави та внутрішньою напруженістю для розширення зони впливу в Сахелі, прагнучи послабити присутність національних та іноземних сил безпеки в периферійних регіонах для утвердження там власного управління, що базується на радикально тлумачених ісламських законах. Закріпленню позицій екстремістів в Буркіна-Фасо сприяє їх антиурядова риторика, продиктована ненавистю громад до держави та її інститутів. Надання ісламістами гуманітарної допомоги у вигляді продуктів харчування або налагодження водопостачання слугують основними засобами мобілізації підтримки з боку маргіналізованого населення. Молоді люди активно залучаються до терористичної діяльності через надвисоку для сахельських країн заробітну плату (за деякими даними, близько 600 доларів), яку пропонують бойовикам джихадистські угруповання (Abdallah, Lartey, 2022). В обмін на гуманітарну допомогу ісламісти потребують дотримання населенням суворих норм шаріату, невиконання яких загрожує покаранням. Зокрема, бойовики JNIM регулярно блокують міста на півночі Буркіна-Фасо для того, щоб змусити жителів підкоритися та перешкодити співпраці з державними силами безпеки, що призвело до серйозної нестачі продовольства та медикаментів у деяких районах. Повстанці також регулярно атакують

золотодобувні підприємства, загрожуючи головному економічному сектору країни та збільшуючи цим власні доходи від контрабанди золота (Beevor, 2022). Це демонструє, що посиленню позицій ісламістів сприяє не релігійний фанатизм суспільства, а слабкість державних інституцій та широка маргіналізація суспільства.

З 2016 по червень 2019 року JNIM, «Ісламська Держава Сахель» та «Ансарул Іслам» скоїли 283 напади на школи, лікарні, військові об'єкти, церкви (з метою розпалення релігійного конфлікту), а також контрольно-пропускні пункти на півночі та сході Буркіна-Фасо. За деякими оцінками, станом на 2021 рік у результаті дій терористів та міжетнічних конфліктів в країні було вбито понад 7000 осіб, а близько 1,6 мільйонів були вимушені залишити свої домівки. Зокрема, найбільш смертоносний напад у Буркіна-Фасо стався в червні 2021 року в селі Солхан, що на півночі країни, у результаті чого загинуло 132 людини (Abdallah, Lartey, 2022). Таким чином, Буркіна-Фасо, яка до 2016 року розглядалася міжнародним співтовариством як форпост стабільності в Сахелі, перетворилася на країну з найбільшим рівнем терористичної загрози в регіоні.

У відповідь на розширення терористичної загрози, з 2017 року уряд Буркіна-Фасо почав надавати пріоритет військовому підходу до вирішенню проблеми. З цією метою Міністерством оборони країни було розгорнуто ряд антитерористичних операцій. У березні-квітні 2017 року військові Буркіна-Фасо спільно з малійською армією провели операцію «Панга», метою якої було виявлення та ліквідація терористичних угруповань, що функціонували вздовж державного кордону з Малі. У 2019 році урядом було розгорнуто ще дві операції – «Отапуану» та «Ндуфу», які мали на меті боротьбу з ісламістами та відновлення присутності держави в північних та східних регіонах країни (Moomin, 2023). Крім цього, військові Буркіна-Фасо були залучені до антитерористичної діяльності в Малі у рамках AFISMA (650 військових) та MINUSMA (1500), а також активно співпрацювали з французькими силами безпеки в контексті операції «Бархан», що пояснювалося зацікавленістю

країни у ліквідації ісламістських угруповань в Малі для недопущення поширення екстремізму в регіоні. З 2018 року в Буркіна-Фасо було офіційно розгорнуто операцію «Шабля», і, як наслідок, розміщено 400 французьких військових, які мали підтримувати національну армію у боротьбі з джихадистами. Особливо активно країна співпрацювала з Малі та Нігером у рамках G5 Sahel, проводячи консультації та спільні антитерористичні заходи. Зокрема, 7 вересня 2021 року Буркіна-Фасо та Малі підписали угоду про проведення спільних військових операцій проти джихадистів у регіоні Ліптако-Гурма (Burkina Faso: Extremism and Terrorism, 2024).

Уряд Буркіна-Фасо висунув також низку невійськових ініціатив, спрямованих на запобігання поширенню терористичної загрози шляхом вирішення міжетнічних суперечок та посилення участі громад периферійних районів в політичному житті. Наприклад, у співпраці з Інститутом миру США (USIP) уряд країни у 2015 році ініціював «Діалог з питань правосуддя і безпеки в Саабі», провінція Кадіого, з метою покращення безпекового середовища. У діалозі взяли участь також члени груп самооборони «Koglweogo», жінки та представники молоді (Le Roux, 2019). Завдяки цій ініціативі місцеві громади розпочали розширений обмін інформацією з поліцією та жандармерією Буркіна-Фасо, сприяючи зменшенню міжобщинної напруги та відновлюючи довіру між силами безпеки та членами громади. У 2015 році в країні було створено «Центр громадського моніторингу та аналізу державної політики» (CDCAP), метою якого є збір інформації серед населення віддалених регіонів через громадські консультативні групи для донесення їхніх думок до центрального уряду в Уагадугу, які в подальшому мають бути враховані при розробці державної політики (Le Roux, 2019). Така ініціатива надає неоціненну можливість налагодити зв'язок між владою та вразливими громадами і сприяти подальшому скороченню підтримки насильницьких екстремістських організацій у маргіналізованих регіонах. З цією ж метою у 2017 році була створена «Вища рада соціального діалогу», спрямована на проведення розслідувань міжетнічних злочинів, що має сприяти здійсненню правосуддя та

умиротворення, необхідні для підтримки миру та зміцнення національної єдності.

Урядом країни також були розроблені програми розвитку, спрямовані на посилення стійкості громад перед терористичною загрозою. До них належить, зокрема, «Надзвичайна програма для Сахеля в Буркіна-Фасо» (PUS-BF), створена урядом у 2017 році з вартістю понад 400 мільярдів франків для забезпечення комплексного реагування на небезпеку в північному регіоні Сахель, і з 2019 року – в інших північних та східних регіонах країни (The Sahel Facing Contemporary Geopolitical Challenges, 2023). Реалізація програми відбулася за фінансової підтримки ЄС, який з 2018 по 2020 роки виділив 80 мільйонів євро. У рамках програми було покращено базову інфраструктуру та систему водопостачання в північних регіонах країни, а також збільшено фінансування місцевих органів влади, що дозволило їм надавати населенню базові соціальні послуги; у безпековій сфері було побудовано нові поліцейські та жандармські пости, а також створено екіпіровані мобільні бригади. Другим проектом є «Національний план економічного і соціального розвитку» (PNDES), перша фаза якого охоплювала 2016-2020 роки, а друга – 2021-2025 роки. Метою програми є здійснення трансформації національної економіки та зміцнення безпеки у вразливих районах. Перша фаза проекту допомогла зміцнити мережу безпеки країни, збільшивши її охоплення з 60% у 2016 році до 70% у 2019 році, а також створити «Бригаду спеціальних антитерористичних розслідувань і боротьби з організованою злочинністю» (BSIAT) у жовтні 2018 року (The Sahel Facing Contemporary Geopolitical Challenges, 2023).

Загалом, усі зазначені вище заходи, вжиті з початку безпекової кризи в Буркіна-Фасо, не продемонстрували очікуваних результатів. По-перше, проведення соціально-економічного розвитку вразливих регіонів, що є запорукою успішного вирішення проблеми ісламістського екстремізму в країні, повністю залежить від готовності міжнародних донорів фінансувати ці проекти, що пов'язано з економічною відсталістю держави. Крім цього,

високий рівень корупції та брак прозорості знижує ефективність цих програм, що посилює вразливість локальних громад з огляду на поширення терористичної загрози. По-друге, домінування військового підходу не вирішує проблему через погане оснащення та низький рівень підготовки національних сил безпеки, нездатних ефективно реагувати на підривно діяльність ісламістів. По-третє, невирішеність міжетнічних протиріч та відсутність контролю призводять до виникнення в країні епізодів зловживань з боку армії та груп самооборони. Зокрема, у звіті Human Rights Watch від 25 квітня 2024 року зазначається, що військові Буркіна-Фасо стратили щонайменше 223 цивільні особи, у тому числі 56 дітей, через підозру у зв'язках з ісламістами (Burkina Faso: Army Massacres 223 Villagers, 2024). Цей інцидент є одним з багатьох свідчень зловживань національною армією своїми зобов'язаннями, при цьому, більшість цих зловживань спрямовано проти представників північних громад, зокрема, фулані, які часто звинувачуються у підтримці ісламістів. Це поглиблює ворожість північних громад до держави, спонукаючи населення приєднуватися до джихадистів, та унеможлиблює процес міжетнічної гармонізації, і, таким чином, вирішення проблеми ісламістського екстремізму в Буркіна-Фасо.

4.3. Державні перевороти 2022 року: трансформація антитерористичної стратегії Буркіна-Фасо та її вплив на динаміку конфлікту:

Незважаючи на активні антитерористичні зусилля уряду безпекова ситуація в країні залишалася вкрай складною, що призвело до погіршення відносин між президентом Каборе і армією, яка звинувачувала голову держави у бездіяльності та відсутності адекватної підтримки національних сил безпеки. У результаті, 24 січня 2022 року військові на чолі з підполковником Полем-Анрі Сандаого Дамібою оголосили про скинення переобраного у 2020 році президента Каборе, який на той момент перебував при владі більше шести років. Причиною усунення цивільного уряду Даміба назвав неспроможність адміністрації Каборе покращити безпекову ситуацію в країні. Цей крок призвів

до введення 28 січня 2022 року санкцій та призупинення членства Буркіна-Фасо в ECOWAS до проведення хунтою виборів (Burkina Faso's Coup and Political Situation, 2022). Усунення Каборе було позитивно сприйнято втомленим від нескінченного насильства суспільством, яке підтримало військових і висловило надію на скоріше вирішення проблеми новим урядом. Незважаючи на обіцянки Даміби покращити ситуацію з безпекою в країні за допомогою комплексної стратегії, яка включала ініціативи щодо амністії та примирення і активізації військових операцій по боротьбі з терористами (у цей період військовими було проведено 200 авіаударів і операцій, під час яких, як повідомляється, було вбито близько 1300 і знищено понад 20 баз бойовиків), за вісім місяців його правління кількість нападів ісламістів зросла на 23% (Nsaibia, 2024). Уряд Даміби також зазнав критики з боку суспільства через тісну співпрацю з Францією, що пояснюється зростанням в цей період антифранцузьких настроїв в Сахелі. Крім цього, захоплення бойовиками JNIM у серпні 2022 року столиці провінції Банва, що в центральному Буркіна-Фасо, а також влаштування джихадистами у вересні 2022 року засідки поблизу селища Гаскінде на півночі країни, у результаті якої загинуло 27 військових та 10 цивільних осіб, продемонстрували провал стратегії Даміби, яка ґрунтувалася на балансі військових та політичних зусиль (Nsaibia, 2024). Це призвело до чергового військового перевороту 30 вересня 2022 року, у результаті якого до влади в Буркіна-Фасо прийшов капітан Ібрагім Траоре.

Прихід до влади в країні військової хунти на чолі з Ібрагімом Траоре ознаменував значну зміну в підході Буркіна-Фасо до вирішення кризи безпеки. Траоре зайняв більш безкомпромісну позицію, прийнявши стратегію «тотальної війни» проти ісламістів, наголошуючи на необхідності потужної, мілітаризованої відповіді на терористичну загрозу та відновлення територіальної цілісності країни (Nsaibia, 2024). Жорстка тактика Траоре проти повстанців протиставляється комплексній стратегії Даміби, яка включала політичні компоненти та діалог, але виявилася нездатною зупинити ісламістський повстанський рух в країні.

З приходом до влади капітана Траоре річний оборонний бюджет країни було збільшено майже на 50% у 2022-2023 роках, а завдяки широкомасштабній кампанії з вербування в армію у 2023 році чисельність Збройних сил Буркіна-Фасо збільшилася до 15 тисяч військових. Крім цього, за правління Траоре створена у 2020 році група самооборони «Добровольці для захисту Батьківщини» перетворилася на ключовий елемент антитерористичної політики держави (Yeboah, Aikins, 2024). 24 жовтня 2022 року уряд країни оголосив про набір 50 000 найманців у ряди ДЗБ, що було підтримано суспільством, яке прагнуло вирішити проблему екстремізму в країні. У результаті, за даними уряду, станом на листопад 2023 року в Буркіна-Фасо було завербовано та мобілізовано від 30 000 до 60 000 осіб (Burkina Faso: Arming Civilians, 2023). Члени «Добровольців для захисту Батьківщини» поділяються на дві категорії: ті, що діють на національному рівні і воюють разом із збройними силами, та ті, що діють на локальному рівні, тобто, несуть відповідальність за безпеку у своїх комунах. Національні загони ДЗБ підпорядковуються Міністерству оборони та проходять навчання в армійських таборах, тоді як локальні підпорядковуються Міністерству територіального управління, децентралізації та безпеки та проходять підготовку в найближчих до їх громад штабах поліції або казармах жандармерії. Національні загони ДЗБ фактично прирівнюються до збройних сил, і, будучи приєднаними до армійських підрозділів, отримують те саме обладнання, що й військові, і виконують накази армії, здійснюючи спільні атаки в рамках «змішаних батальйонів». Локальні загони займаються підтримкою безпеки в рідних громадах шляхом патрулювання та охорони критичної інфраструктури, щоб запобігти розширенню джихадистських мереж або їх поверненню до відвойованих сільських територій (Burkina Faso: Arming Civilians, 2023).

Варто зазначити, що домінування групи самооборони в антитерористичній стратегії Траоре не є випадковою. По-перше, використання ДЗБ компенсує брак кадрів у Збройних силах Буркіна-Фасо і їх вкрай обмежену присутність у віддалених регіонах. По-друге, загроза зради з боку

деяких армійських підрозділів виявив необхідність заміни старих кадрів вірними новому уряду найманцями, фізична присутність у різних куточках країни яких може допомогти хунті зберегти свою владу у разі змови проти неї. По-третє, напівформальний зв'язок добровольців зі Збройними силами країни дозволяє уряду перекладати на них відповідальність у разі виникнення інцидентів насильства проти цивільного населення або крупних провалів в антитерористичній діяльності (Quidelleur, 2024).

Незважаючи на те, що десятки тисяч найманців були мобілізовані для вирішення проблеми безпеки, їхні дії парадоксальним чином призвели до ескалації насильства. У 2023 році влада запровадила надзвичайний стан у 22 із 45 провінцій Буркіна-Фасо, де загони добровольців та національні сили безпеки проводили антитерористичні операції з ліквідації терористів та пошуку співчуваючих ним осіб, що призвело до зростання насильства проти цивільного населення, особливо проти представників етнічної групи фулані, і загострення відносин між громадами та державою. Зокрема, найпомітнішим епізодом стала різанина в квітні 2023 року, під час якої озброєні люди в уніформі, ймовірно члени Збройних сил Буркіна-Фасо та ДЗБ, оточили селище Карма та вбили понад 150 людей (Burkina Faso: Responsibility of the Army Indicated in Karms Massacre, 2023). Крім цього, попри існування «Фонду підтримки патріотів», деякі представники ДЗБ скаржилися на не виплату заробітної плати та погане оснащення, що спричинило деморалізацію серед деяких загонів. До того ж більшість добровольців залишаються погано підготовленими і не лише не можуть простояти ісламістам, але й стають легкою мішенню для їх атак. Зокрема, в період з 1 січня по 6 жовтня 2023 року щонайменше 644 ДЗБ були вбиті в 148 атаках джихадистів (Burkina Faso: Arming Civilians, 2023). Погане оснащення та серйозні втрати збільшують ризики дезертирства в рядах ДЗБ, а низький рівень військової підготовки ставить під сумнів адекватність домінування цих загонів в антитерористичній стратегії Буркіна-Фасо на даному етапі.

Посилення антизахідних настроїв в Сахелі було використано хунтою для отримання більшої підтримки з боку населення. У результаті, тимчасовий президент Траоре наказав до лютого 2023 року вивести усі французькі війська з території країни, які допомагали Збройним силам Буркіна-Фасо в охоплених конфліктом районах у рамках операції «Шабля», звинувативши їх у тому, що вони «зробили занадто мало» для відновлення безпеки (Schwikowski, 2023). Натомість, уряд розпочав зближення з Російською Федерацією, про що, зокрема, свідчить участь Траоре у саміті Росія-Африка в липні 2023 року в Санкт-Петербурзі, де він провів переговори з президентом РФ Володимиром Путіним і висловив підтримку «спеціальної військової операції» Росії в Україні. Путін, зі свого боку, пообіцяв безкоштовно надіслати 25 000 тонн зерна та посилити військову співпрацю з Буркіна-Фасо (Yarga, 2024). Таким чином, хоча наголос Траоре на автономії Буркіна-Фасо у боротьбі з терористичною загрозою обмежує його готовність відкрито співпрацювати з російськими військовими підрядниками, це не заважає посиленню зв'язків між державами у гуманітарній та безпековій сферах.

У стратегії держави на регіональному рівні також відбулися суттєві трансформації. 2 грудня 2023 року Буркіна-Фасо покинула G5 Sahel, звинувативши структуру у неефективності та зв'язках з французьким урядом. Обіцянки уряду Траоре відновити конституційний порядок в Буркіна-Фасо до червня 2024 року, як це було узгоджено в рамках перехідного періоду, скоординованого ECOWAS, виявилися нереалізованими через вихід країни з організації 28 січня 2023 року (Yeboah, Aikins, 2024). Військові хунти Буркіна-Фасо, Малі та Нігеру розкритикували ECOWAS за те, що воно не підтримує боротьбу цих країн з тероризмом, запроваджуючи, як вони стверджували, «незаконні, неправомірні, нелюдські та безвідповідальні санкції» (Group of Five for the Sahel Joint Force, 2024). У результаті, 16 вересня 2023 року три країни сформували альтернативну регіональну структуру – «Альянс держав Сахелю» – як організацію колективного захисту та взаємної допомоги. Прагнення до поглиблення інтеграції було закріплено у рішенні про створення

Конфедерації держав Сахеля 6 липня 2024 року (Mintoiba, 2024). Ці тенденції демонструють зміну традиційних партнерів Буркіна-Фасо у сфері безпеки як на регіональному, так і на міжнародному рівні.

Військові перевороти в січні та вересні 2022 року та трансформація антитерористичної стратегії значним чином загострили безпекову та гуманітарну ситуацію в країні. Згідно з даними Норвезької Ради у справах біженців, у 2023 році кількість людей, які загинули внаслідок нападів ісламістів зросла вдвічі і становила 8400 смертей, що на 137% більше, ніж у 2022 році, коли загинуло 3627 осіб (The World's Most Neglected Displacement Crises, 2024). Крім зростання кількості жертв в Буркіна-Фасо також спостерігається активне географічне поширення екстремістської загрози, яка фактично оточує столицю Уагадугу і ставить Буркіна-Фасо на межу краху. Зокрема, у 2023 році діяльність терористів охоплювала 6975 км² території держави порівняно з 4775 км² до першого військового перевороту в 2022 році, що демонструє збільшення територій функціонування ісламістів на 46% (Burkina Faso Crisis Continues to Spiral, 2023). Спостерігається також розширення діяльності JNIM та ІД Сахель на схід Буркіна-Фасо, що є стратегічно важливим регіоном, який охоплює основні комерційні шляхи від портів Того та Беніну до Буркіна-Фасо та Нігеру, а також на захід країни вздовж кордону з Ганою, створюючи подальшу загрозу прибережним країнам Західної Африки. У результаті, з 2023 року близько 40% території держави знаходяться поза контролем уряду (Burkina Faso Crisis Continues to Spiral, 2023).

Погіршення безпекової ситуації призвело до спалаху найбільшої гуманітарної катастрофи в Буркіна-Фасо за всю історію незалежності країни. У 2023 році щонайменше 800 000 людей у більш ніж двох десятках міст знаходилися в блокаді джихадистами, що призвело до спалаху в країні голоду. Згідно з даними Міжнародного комітету з порятунку, у 2023 році 3,3 мільйона людей в Буркіна-Фасо відчували серйозну нестачу продовольства і понад 650 000 осіб опинилися на межі голодної смерті, що демонструє безпрецедентний

рівень відсутності продовольчої безпеки в країні (Food Security in Burkina Faso, 2024). Насильство в Буркіна-Фасо привезло також до закриття у 2023 році більше 6000 шкіл, що на 44% більше, ніж в 2022 році, та 400 закладів охорони здоров'я, у результаті чого 3,6 мільйонів людей залишилися без доступу до медичної допомоги – на 70% більше, ніж у 2022 (The World's Most Neglected Displacement Crises, 2024). Збільшення в Буркіна-Фасо внутрішньо переміщених осіб (більше 2 мільйонів у 2023 році) також сприяє поглибленню гуманітарної кризи в країні, що загострюється неспроможністю уряду надавати гуманітарну допомогу населенню та перешкоджанням ісламістами діяльності неурядових гуманітарних організацій (Dashiell, 2024). Зазначені вище дані демонструють катастрофічний стан безпекової та гуманітарної ситуації, що склалася в країні після приходу до влади військової хунти, вирішення якої потребує мобілізації зусиль усього міжнародного співтовариства.

Таким чином, менш ніж за 10 років Буркіна-Фасо перетворилися на державу з найбільшим рівнем терористичної загрози у світі, випередивши такого незмінного лідера, як Афганістан (Global Terrorism Index, 2024). Цьому сприяла внутрішня нестабільність, яка протягом десятиліть ігнорувалася корумпованими урядами, і перетворила Буркіна-Фасо на сприятливий плацдарм для поширення впливу ісламістів в регіоні, які запропонували маргіналізованому населенню прагматичну альтернативу держави. Посилення жорсткого підходу в антитерористичній стратегії Буркіна-Фасо призвело до дедалі більшого погіршення безпеки та поглиблення гуманітарної катастрофи, що підкреслює неефективність поточної політики. Нинішній стан кризи ставить під сумнів можливість самостійного протистояння держави ісламістській загрозі і вимагає негайного втручання з боку міжнародної спільноти, що, однак, малоймовірно через ізоляціоністську політику військової хунти та зосередження міжнародної уваги на інших, актуальніших для більшості передових країн світу проблемах.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході дослідження було виявлено, що виникнення проблеми ісламістського екстремізму в країнах Сахелю зумовлено сукупністю внутрішніх факторів, пов'язаних із слабким державним управлінням, високим рівнем корупції, економічною відсталістю та тривалими етно-релігійними конфліктами. Це створило сприятливе середовище для радикалізації населення та розширення екстремістських мереж, перетворивши Сахель на епіцентр джихадистської активності у світі. Ця теза була підтверджена у результаті детального вивчення причин виникнення та специфіки розвитку ісламістських рухів в Малі та Буркіна-Фасо, де внутрішня нестабільність сприяла посиленню вразливості цих держав до терористичної загрози.

Аналіз проблеми ісламістського радикалізму в Малі продемонстрував, що багаторічна політика Бамако, спрямована на маргіналізацію кочових громад, поглибила недовіру до секуляристського уряду, а низький рівень інституційної присутності держави в периферійних регіонах сприяв утворенню там вакууму влади, який заповнили альтернативні суб'єкти управління, зокрема, джихадистські угруповання. Дестабілізація, що виникла в Малі внаслідок туарезького повстання 2012 року, створила умови для посилення позицій ісламістів, які використовували прорахунки центрального уряду для просування власної повістки, адаптованої до потреб, очікувань і традицій місцевого населення.

Малійська криза мала «ефект доміно» в Сахелі і призвела до поширення ісламістської загрози в сусідні країни, зокрема, Буркіна-Фасо. Ігнорування центральним урядом нагальних проблем населення, неспроможність встановити контроль над віддаленими районами і врегулювати міжетнічні конфлікти, які сприяють розколу суспільства та внутрішній радикалізації найбільш маргіналізованих регіонів, створили підґрунтя для активізації ісламістських організацій. Це призвело до спалаху наймасштабнішої гуманітарної кризи в історії країни, яка, через недостатню увагу міжнародної спільноти до регіону, не отримала належного рівня висвітлення та реагування.

Зростання антизахідних настроїв у країнах Сахелю, зумовлене неефективністю антитерористичних зусиль під проводом Франції, а також прихід до влади в Малі та Буркіна-Фасо військових хунт, спричинили зближення цих держав з Російською Федерацією у сфері безпеки та розірвання співпраці з традиційними регіональними партнерами. Однак це не призвело до фундаментальних змін в динаміці конфлікту, навпаки, політична нестабільність та відсутність надійних партнерів погіршили ситуацію з безпекою в регіоні, сприяючи поширенню ісламістської загрози в країні Гвінейської затоки, і ставлячи цим під загрозу збереження стабільності в Західній Африці.

Зміцнення позицій Російської Федерації в регіоні перетворило Сахель на новий фронт російсько-українського протистояння. Інформація про ймовірне надання Україною військової підтримки туарезьким сепаратистам спровокувала односторонній розрив дипломатичних відносин з боку Малі та Нігеру, що поставило під загрозу дипломатичні досягнення України на африканському напрямку останніх років. Це демонструє необхідність розвитку мирного діалогу та інтенсифікації співпраці між Україною та країнами Західної Африки у боротьбі з міжнародним тероризмом, а також у гуманітарній і економічній сферах на основі взаємної поваги до суверенітету та територіальної цілісності. Такий підхід є надзвичайно важливим для стримування російського впливу на африканському континенті та зміцнення підтримки України з боку країн Глобального Півдня у російсько-українській війні.

Незважаючи на посилення силового підходу в антитерористичній стратегії, безпекова ситуація в країнах Сахелю залишається критичною, що провокує занепокоєння щодо їх здатності витримати зростаючий тиск з боку ісламістів. Це демонструє обмежену ефективність військових стратегій у протидії джихадистським угрупованням, які мають лише короткостроковий ефект. Вирішення проблеми ісламістського екстремізму вимагає комплексного підходу, заснованого на проведенні за підтримки міжнародного

співтовариства всеосяжних реформ, спрямованих на відновлення здатності держав субрегіону гарантувати населенню безпеку, забезпечувати доступ до основних соціальних послуг та справедливого правосуддя, а також сприяти особистісному розвитку. Втім, реалізація цього підходу потребує не лише серйозної фінансової підтримки, а й політичної волі, якої наразі бракує як міжнародному співтовариству, так і урядам країн, що робить перспективи вирішення проблеми ісламістського радикалізму в Сахелі примарними.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Захарченко, А., Мельніченко, А. (2023). Проблема ісламістського екстремізму в Тропічній Африці. Кейс угруповання «Боко Харам». *Регіональні студії*. Взято з <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/33/19.pdf>
- Abdallah, M., Lartey, E. (2022). Fighting the Enemy without the Community: Interrogating the Strategy of Countering Violent Extremism in Burkina Faso. *KA IPTC*. Retrieved from <https://www.kaiptc.org/kaiptc-publication/fighting-the-enemy-without-the-community-interrogating-the-strategy-of-countering-violent-extremism-in-burkina-faso/>
- Adela, G. (2023). A Force for the Right Purpose? Rethinking Western COIN Interventions in Africa's Sahel. *Journal of Military and Strategic Studies*. Retrieved from <https://jmss.org/article/view/77361>
- Afriyie, F. (2019). Burkina Faso: An Inquisition of Ansaroul Islam Insurgency in West Africa and Its Emerging Threat. *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/336287241_BURKINA_FASO_An_Inquisition_of_Ansaroul_Islam_Insurgency_in_West_Africa_and_Its_Emerging_Threat
- Aikins, E. (2024). Mali: Current Path. *Institute for Security Studies: African Futures & Innovations*. Retrieved from <https://futures.issafrica.org/geographic/guide.pdf?geography=ML&topic=02-current-path>
- Antúnez, J. (2022). The Root Causes of Violence in the Sahel. *Global Strategy*. Retrieved from <https://global-strategy.org/the-root-causes-of-violence-in-the-sahel/>
- Antwi-Boateng, O. (2017). The Rise of Pan-Islamic Terrorism in Africa: A Global Security Challenge. *Politics & Policy*. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/polp.12195>
- Beevor, E. (2022). JNIM in Burkina Faso: A Strategic Criminal Actor. *The Global Initiative*. Retrieved from <https://globalinitiative.net/analysis/jnim-burkina-faso/>

- Bekoe, D., Burchard, S. (2021). Extremism in Burkina Faso: Recommendations for Stabilization and Recovery. *Institute for Defense Analysis*. Retrieved from <https://apps.dtic.mil/sti/trecms/pdf/AD1205704.pdf>
- Bisson, L., Cottyn, I. & Bruijne, K. (2021). Between Hope and Despair: Pastoralist Adaptation in Burkina Faso. *Clingendael*. Retrieved from <https://www.clingendael.org/pub/2021/between-hope-and-despair/>
- Briscoe, I. (2014). Crime after Jihad: Armed Groups, the State and Illicit Business in Post-Conflict Mali. *Clingendael Institute*. Retrieved from <https://www.clingendael.org/publication/crime-after-jihad-illicit-business-post-conflict-mali>
- Burkina Faso: Arming Civilians at the Cost of Social Cohesion? (2023). *International Crisis Group*. Retrieved from <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/burkina-faso/burkina-faso/313-armer-les-civils-au-prix-de-la-cohesion-sociale>
- Burkina Faso: Army Massacres 223 Villagers (2024). *Human Rights Watch*. Retrieved from <https://www.hrw.org/news/2024/04/25/burkina-faso-army-massacres-223-villagers>
- Burkina Faso: Conflict Insight (2020). *Institute for Peace and Security Studies*. Retrieved from https://ipss-addis.org/wp-content/uploads/2020/03/Burkina-Faso-Conflict-Insights-vol-1-Conflict-Insight-and-Analysis_342020.pdf#page56
- Burkina Faso Crisis Continues to Spiral (2023). *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/spotlight/burkina-faso-crisis-continues-to-spiral/>
- Burkina Faso: Economic Indicators (2024). *Coface*. Retrieved from <https://www.coface.com/news-economy-and-insights/business-risk-dashboard/country-risk-files/burkina-faso>
- Burkina Faso: Extremism and Terrorism (2024). *Counter Extremism Project*. Retrieved from <https://www.counterextremism.com/countries/burkina-faso-extremism-and-terrorism>

- Burkina Faso: Responsibility of the army indicated in Karma massacre (2023). *Amnesty International*. Retrieved from <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/05/burkina-faso-la-responsabilite-des-forces-speciales-de-larmee-pointee-dans-le-massacre-de-karma/>
- Burkina Faso's Coup and Political Situation: All You Need to Know (2022). *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/5/coup-in-burkina-faso-what-you-need-to-know>
- Burkina Faso: Stopping the Spiral of Violence (2020). *International Crisis Group*. Retrieved from <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/burkina-faso/287-burkina-faso-sortir-de-la-spirale-des-violences>
- Charter of Liptako-Gourma Establishing the Alliance of Sahel States (2023). *Embassy of the Republic of Mali in the USA*. Retrieved from https://maliembassy.us/wp-content/uploads/2023/09/LIPTAKO-GOURMA-Engl_-2.pdf
- Chauzal, G., Damme, T. (2015). The roots of Mali's conflict: Moving beyond the 2012 crisis. *Clingendael Institute*. Retrieved from <https://www.clingendael.org/publication/roots-malis-conflict-moving-beyond-2012-crisis>
- Clapham, C. (2004). The Global-Local Politics of State Decay. *When States Fail: Causes and Consequences*. New Jersey: Princeton University Press.
- Cold-Ravnkilde, M., Ba, B. (2022). Jihadist Ideological Conflict and Local Governance in Mali. *Studies in Conflict & Terrorism*. Retrieved from <https://www.inter-reseaux.org/wp-content/uploads/BBETSM1.pdf>
- Conflict in the Sahel region and the Developmental Consequences (2017). *Economic Commission for Africa*. Retrieved from <https://repository.uneca.org/handle/10855/23474>
- Coups d'état and Political Instability in the Western Sahel: Implications for the Fight against Terrorism and Violent Extremism (2022). *African Centre for the Study and Research on Terrorism*. Retrieved from

<https://archives.au.int/bitstream/handle/123456789/9862/final-policy-paper-coups200522.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Crisis in Mali: What you need to know and how to help (2024). *International Rescue Committee*. Retrieved from <https://www.rescue.org/eu/article/crisis-mali-what-you-need-know-and-how-help>

Crone, M. (2017). The Rise of Jihadi Militancy in Burkina Faso. *Expanding Jihad: How al-Qaeda and Islamic State find new battlefields*. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/resrep30717.5?searchText=&searchUri=&ab_segment_s=&searchKey=&refreqid=fastly-default%3Aa30f18f7411b291defd36a7a17b40d69&seq=1

Dashiell, P. (2024). Humanitarian Aid Crisis in Enclaved Areas of Burkina Faso. *Refugees International*. Retrieved from <https://reliefweb.int/attachments/0df6ead6-9b85-470d-890c-b8780f04318d/Humanitarian%20Aid%20Crisis%20in%20Enclaved%20Areas%20of%20Burkina%20Faso%20-%20Refugees%20International.pdf>

Democracy Index (2023). *Economist Intelligence Unit*. Retrieved from <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>

Development and Security Challenges in the Sahel region (2020). *Mediterranean and Middle East Special Group*. Retrieved from <https://www.nato-pa.int/document/2020-development-and-security-challenges-sahel-region-conkar-042-gsm-20-e>

Dupuy, R. (2018). Self-Defence Movements in Burkina Faso: Diffusion and Structuration of Koglweogo Groups. *Noria Research*. Retrieved from <https://noria-research.com/africas/self-defence-movements-in-burkina-faso-diffusion-and-structuration-of-koglweogo-groups/>

Eizenga, D., Williams, W. (2020). The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel. *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/publication/puzzle-jnim-militant-islamist-groups-sahel/>

- Faleg, G., Mustasilta, K. (2021). Salafi-jihadism in Africa. *European Union Institute for Security Studies*. Retrieved from <https://www.iss.europa.eu/content/salafi-jihadism-africa>
- Farhaoui, F. (2024). Roots of the Crisis and Development of the Insurgency. *The USAK Center for Middle Eastern and African Studies*. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/resrep02583.5>
- Faulkner, C. (2024). Wagner Group setback in Mali challenges Moscow's strategy in Africa and the region's faith in Russian mercenaries. *The Conversation*. Retrieved from <https://theconversation.com/wagner-group-setback-in-mali-challenges-moscows-strategy-in-africa-and-the-regions-faith-in-russian-mercenaries-236285>
- Food security in Burkina Faso is worsening amid continued conflict (2023). *International Rescue Committee*. Retrieved from <https://www.rescue.org/press-release/food-security-burkina-faso-worsening-amid-continued-conflict-warns-irc>
- Fragile States Index (2023). *The Fund for Peace*. Retrieved from <https://fragilestatesindex.org/2023/06/14/fragile-states-index-2023-annual-report/>
- Galito, M. (2012). Terrorism, Ethnicity and Islamic Extremism in Sahel. *JANUS.NET e-journal of International Relations*. Retrieved from <https://www.redalyc.org/pdf/4135/413536170008.pdf>
- Global Hunger Index (2023). *Welt Hunger Hilfe*. Retrieved from <https://www.globalhungerindex.org/pdf/en/2023.pdf>
- Global Terrorism Index (2024). *Institute for Economics & Peace*. Retrieved from <https://www.economicsandpeace.org/global-terrorism-index/>
- Goïta, M. (2011). West Africa's Growing Terrorist Threat: Confronting AQIM's Sahelian Strategy. *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/publication/west-africas-growing-terrorist-threat-confronting-aqims-sahelian-strategy/>
- Golovko, E. (2022). Sahel: Imaginaries, Mobility, and Interventions. *Migration Control*. Retrieved from <https://migration-control.info/documents/79/SAHEL-REPORT.pdf>

- Group of Five for the Sahel Joint Force (2024). *Security Council Report*. Retrieved from <https://www.securitycouncilreport.org/monthly-forecast/2024-05/group-of-five-for-the-sahel-joint-force-9.php>
- Gurr, T. (1970). *Why Men Rebel*. New Jersey: Princeton University Press.
- Haidara, B. (2023). The Spread of Jihadism in Sahel: Part 1. *ZFAS*. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s12399-023-00969-1>
- Helman, G., Ranter, S. (2010). Saving Failed States. *Foreign Policy Magazine*. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/>
- Herbst, J. (2004). Let Them Fail: State Failure in Theory and Practice: Implications for Policy. *When States Fail: Causes and Consequences*. New Jersey: Princeton University Press.
- Human Development Report (2023). *United Nations Development Programme*. Retrieved from <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>
- Idahosa, S. (2024). Foreign Powers and Counter-Terrorism Operations in the Sahel Region. *E-International Relations*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2024/06/17/foreign-powers-and-counter-terrorism-operations-in-the-sahel-region/>
- Irregular Migration Routes to Europe: West and Central Africa (2023). *International Organisation for Migration*. Retrieved from <https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/2023.06%20-%20ENG%20-%20IOM%20-%20Mediterranean%20Developments%20-%20Flows%20from%20WCA.pdf>
- King, I. (2023). How France Failed Mali: the End of Operation Barkhane. *Harvard International Review*. Retrieved from <https://hir.harvard.edu/how-france-failed-mali-the-end-of-operation-barkhane/>
- Lebovich, A. (2013). AQIM and Its Allies in Mali. *The Washington Institute for Near East Policy*. Retrieved from <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/aqim-and-its-allies-mali>

- Le Roux, P. (2019). Ansaroul Islam: The Rise and Decline of a Militant Islamist Group in the Sahel. *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/spotlight/ansaroul-islam-the-rise-and-decline-of-a-militant-islamist-group-in-the-sahel/>
- Le Roux, P. (2019). Responding to the Rise in Violent Extremism in the Sahel. *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2019/12/ASB36EN-Responding-to-the-Rise-in-Violent-Extremism-in-the-Sahel-Africa-Center-for-Strategic-Studies.pdf>
- Mahmoud, S., Taifouri, M. (2023). The Coups d'État of the Sahel Region: Domestic Causes and International Competition. *Arab Center Washington DC*. Retrieved from <https://arabcenterdc.org/resource/the-coups-detat-of-the-sahel-region-domestic-causes-and-international-competition/>
- Medessoukou, S. (2018). The Foreign Security Policy in Africa: France in Sahel Region. *ASRJETS*. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/235050684.pdf>
- Melnichenko, A. (2024). The Fragility of Sahel States as a Cause of the Migration Crisis in the European Union. *International and Political Studies*, 38.
- Militant Islamist Groups Advancing in Mali (2024). *Africa Center for Strategic Studies*. Retrieved from <https://africacenter.org/spotlight/militant-islamist-groups-advancing-mali/>
- Mintoiba, F. (2024). 'Alliance of Sahel States' and a new era for West Africa. *Daily Sabah*. Retrieved from <https://www.dailysabah.com/opinion/op-ed/alliance-of-sahel-states-and-a-new-era-for-west-africa>
- Moomin, R. (2023). Violent Extremism in Burkina Faso: Examining Responses From The State Defence And Civil Self Defence. *KAIPTC*. Retrieved from <https://www.kaiptc.org/kaiptc-publication/violent-extremism-in-burkina-faso-examining-responses-from-the-state-defence-and-civil-self-defence/>
- Nsaibia, H. (2021). The Conflict Between Al-Qaeda and the Islamic State in the Sahel, A Year On. *Unraveling the Sahel: State, Politics and Armed Violence*. Retrieved from <https://www.ispionline.it/en/publication/unraveling-sahel-state-politics-and-armed-violence-29294>

Nsaibia, H., Beevor, E. (2023). Non-State Armed Groups and Illicit Economies in West Africa: Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin (JNIM). *Global Initiative Against Transnational Organized Crime*. <https://globalinitiative.net/analysis/non-state-armed-groups-illicit-economies-west-africa/>

Nsaibia, H. (2024). Burkina Faso's Self-Defence Militia. *ACLED*. Retrieved from <https://acleddata.com/2024/03/26/actor-profile-volunteers-for-the-defense-of-the-homeland-vdp/>

Nsaibia, H. (2024). Newly restructured, the Islamic State in the Sahel aims for regional expansion. *ACLED*. Retrieved from <https://acleddata.com/2024/09/30/newly-restructured-the-islamic-state-in-the-sahel-aims-for-regional-expansion/#:~:text=The%20ongoing%20conflict%20between%20IS,year%20as%20of%2031%20July.>

Pellerin, M. (2020). Mali's Algiers Peace Agreement, Five Years On: An Uneasy Calm. *International Crisis Group*. Retrieved from <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/mali/laccord-dalger-cinq-ans-apres-un-calme-precaire-dont-il-ne-faut-pas-se-satisfaire>

Petidis, P. (2024). The Sahel intervention as a case study of France's security policy in Sub-Saharan Africa. *Hellenic Foundation for European & Foreign Policy*. Retrieved from <https://www.eliamep.gr/en/the-sahel-intervention-as-a-case-study-of-frances-security-policy-in-sub-saharan-africa-p-petidis/>

Pichon, E. (2024). 'Sahelexit' in West Africa: Implications for ECOWAS and the EU. *European Parliament*. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)762295](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)762295)

Protocol A/P.1/5/79 relating to Free Movement of Persons, Residence and Establishment (1979). *ECOWAS*. Retrieved from <https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/3269/download>

Quidelleur, T. (2024). Arming Civilians in Burkina Faso: The State, the War on Terror and the Militarisation of Society. *Megatrends Afrika*. Retrieved from <https://www.megatrends-afrika.de/10.18449/2024MTA-PB22/>

Report On the Implementation of the Agreement on Peace and Reconciliation in Mali, Emanating from the Algiers Process (2020). *The Independent Observer*. Retrieved from https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/mali-independent-observer-report-eng-jan-2020.pdf

Resolution №2071 (2012). *United Nations Council*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n12/546/79/pdf/n1254679.pdf>

Resolution №2085 (2012). *United Nations Council*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n12/660/67/pdf/n1266067.pdf>

Resolution №2100 (2013). *United Nations Council*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/314/17/pdf/n1331417.pdf>

Resolution №2359 (2017). *United Nations Council*. Retrieved from <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/179/37/pdf/n1717937.pdf>

Richardson, C. (2011). Relative Deprivation Theory in Terrorism: A Study of Higher Education and Unemployment as Predictors of Terrorism. *NYU Arts & Science*. Retrieved from https://as.nyu.edu/content/dam/nyu-as/politics/documents/Clare_Richardson_terrorism.pdf

Roetman, T., Migeon, M. (2019). Salafi Jihadi Armed Groups and Conflict (De-)escalation: The case of Ansar Dine in Mali. *Berghof Foundation*. Retrieved from <https://berghof-foundation.org/library/salafi-jihadi-armed-groups-and-conflict-de-escalation-the-case-of-ahrar-al-sham-in-syria>

Rotberg, R. (2004). The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair. *When States Fail: Causes and Consequences*. New Jersey: Princeton University Press.

Rupesinghe, N., Hiberg, M. & Cohen, C. (2021). Reviewing Jihadist Governance in the Sahel. *Norwegian Institute of International Affairs*. Retrieved from

https://www.nupi.no/en/content/download/23380/file/NUPI_Working_Paper_894_RupesingheNaghizadehCohen.pdf?inLanguage=eng-GB&version=4

Schwikowski, M. (2023). France Agrees to Pull Troops from Burkina Faso. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/en/france-agrees-to-pull-troops-from-burkina-faso/a-64513392>

State Department Designation of Ansarul Islam (2018). *U.S. Department of State*. Retrieved from <https://2017-2021.state.gov/state-department-designation-of-ansarul-islam/>

Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee (2011). *The Organization of Al-Qaeda in the Islamic Maghreb*. Retrieved from https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/the-organization-of-al-qaida-in-the-islamic

Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee (2012). *Mouvement pour l'Unification et le Jihad en Afrique de l'Ouest (MUJAO)*. Retrieved from https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/mouvement-pour-l'unification-et-le-jihad-en

Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee (2013). *Ansar Eddine*. Retrieved from https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/entity/ansar-eddine

Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee (2018). *Jama'a Nusrat ul-Islam wa al-Muslimin (JNIM)*. Retrieved from <https://main.un.org/securitycouncil/ru/content/jamaa-nusrat-ul-islam-wa-al-muslimin-jnim>

Security Council ISIL and Al-Qaida Sanctions Committee (2020). *Islamic State in the Greater Sahara (ISGS)*. Retrieved from <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/islamic-state-greater-sahara-isgs>

Solomon, H. (2015). *Ansar Dine in Mali: Between Tuareg Nationalism and Islamism. Terrorism and Counter-Terrorism in Africa: Fighting Insurgency from Al-Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram*. London: Palgrave Macmillan.

Sow, B. (2018). The Rise of Terrorism in Mali: A Review of the Historical Causes and the Failures of Both Malian and International Efforts. *Defence Technical Information Center*. Retrieved from <https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1069743>

Sow, D., Koné, F. (2023). MINUSMA leaves Mali: will regional leaders step up on security? *Institute for Security Studies*. Retrieved from <https://issafrica.org/iss-today/minusma-leaves-mali-will-regional-leaders-step-up-on-security>

Spet, S. (2015). Operation Serval: Analyzing the French Strategy against Jihadists in Mali. *ASPJ: Africa & Francophonie*. Retrieved from https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ_French/journals_E/volume-06_Issue-3/spet_e.pdf

Statement of the MFA of Ukraine on the decision of the Transitional Government of the Republic of Mali to break off diplomatic relations with Ukraine (2024). *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-shchodo-rishennya-perehidnogo-uryadu-respubliki-mali-rozirvati-diplomaticzni-vidnosini-z-ukrayinoyu#:~:text=Regrettably%2C%20the%20Transitional%20Government%20of,involvement%20in%20the%20mentioned%20event.>

Steinberg, G., Weber, A. (2015). Jihadism in Africa: Local Causes, Regional Expansion, International Alliances. *Stiftung Wissenschaft und Politik*. Retrieved from <https://www.swp-berlin.org/en/publication/jihadism-in-africa>

Stewart, D. (2013). What is Next for Mali: The Roots of Conflict and Challenges to Stability. *Strategic Studies Institute & U.S. Army War College Press*. Retrieved from <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA589391.pdf>

The Sahel Facing Contemporary Geopolitical Challenges and Changes: Towards What Prospects for the Region? (2023). *Friedrich-Ebert-Stiftung*. Retrieved from https://pscc.fes.de/fileadmin/user_upload/images/publications/2023/Rapport-Sahel-Sahara-Dialogue-2023-EN.pdf

The Social Roots of Jihadist Violence in Burkina Faso's North (2017). *International Crisis Group*. <https://www.crisisgroup.org/africa/west-africa/burkina-faso/254-social-roots-jihadist-violence-burkina-fasos-north>

- The World's Most Neglected Displacement Crises in 2023 (2024). *Norwegian Refugee Council*. Retrieved from <https://www.nrc.no/resources/reports/the-worlds-most-neglected-displacement-crises-in-2023/>
- Tobie, A. (2017). Central Mali: Violence, Local Perspectives and Diverging Narratives. *Stockholm International Peace Research Institute*. Retrieved from <https://www.sipri.org/publications/2017/sipri-insights-peace-and-security/central-mali-violence-local-perspectives-and-diverging-narratives>
- Venturi, B. (2017). The EU and the Sahel: A Laboratory of Experimentation for the Security-Migration-Development Nexus. *Foundation For European Progressive Studies*. Retrieved from <https://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1738.pdf>
- Warner, J. (2021). The Islamic State's West Africa Province – Greater Sahara. *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield*. London: C. Hurst & Co Publishers Ltd.
- Wilandh, H. (2012). Wrong paths to peace: the re-emergence of armed violence in northern Mali. *Stockholm International Peace Research Institute*. Retrieved from <https://www.sipri.org/commentary/essay/2012/wrong-paths-peace-re-emergence-armed-violence-northern-mali>
- World Population Review (2024). *Sahel Countries*. Retrieved from <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/sahel-countries>
- Yarga, J. (2024). 'Russia's African lab': How Putin won over Burkina Faso after French adieu. *Al Jazeera*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/features/2024/3/15/russian-time-how-burkina-faso-fell-for-the-charms-of-moscow>
- Yeboah, E., Aikins, E. (2024). Burkina Faso: progress and problems after two years of transition. *Institute for Security Studies*. Retrieved from <https://issafrica.org/iss-today/burkina-faso-progress-and-problems-after-two-years-of-transition>
- Zamkowska, I. (2022). Islamic insurgency in the Sahel as the root of mass displacement in Burkina Faso. *International Journal for Religious Freedom*. Retrieved from <https://ijrf.org/index.php/home/article/view/131/165>

Zhu, Y., Gao, W. (2024). The Sahel on the edge of the abyss? Why U.S. counterterrorism engagement has failed to achieve its goal? *Frontiers*. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/journals/political-science/articles/10.3389/fpos.2024.1466715/full>

Додаток. Мапа розширення діяльності осередків «Аль-Каїди» та «Ісламської Держави» в Західній Африці у 2023 році

